

II RIIGIKOGU

9. istungjärk. **Protokoll nr. 273 (21).**

1925. a.

II Riigikogu koosolek 10. novembril 1925. a.
kell 5 p. 1.

Kokku on tulnud 91 Riigikogu liiget.

Valitsuse loosis: Riigivanem **J. Jaakson**,
sõjaminister **J. Soots**, välisminister **A. Birk**,
teedeminister **K. Virma**, töö-hoolekande-
minister **Chr. Kaarna**, põllutööminister
A. Kerem, portfelli minister **K. Ast**.

Päevakord:

1. Eesti ja Norra vahelise kaubandusliku
kokkuleppe kinnitamise seadus — väliskom-
missjoni ettepanek.

2. Eesti ja Hollandi vahelise kaubalepingu
kinnitamise seadus — väliskommisjoni ettepa-
nek.

3. Kogukonna-, asutuste- ja erarendimaade
korraldusseadus — I lugemisel.

4. Põlise tarvitamise ja eluaseme seadus —
maakommisjoni ettepanek.

5. Kogukondade ja asutuste rendimaade
korraldusseadus — maakommisjoni ettepanek.

6. Riigi turbatööstuse põhimäärused — I
lugemisel.

7. Kaalu ja mõõdu seadus — III lugemisel.

8. Nuhtlusseaduse §§ 1175, 1176, 1177,
1395¹, 1395² ja 1399 muutmise seadus — raha-
asjanduse komisjoni ettepanek.

9. Mõnesuguste süütegude asjas karistuste
ja kohtupidamise korra muutmise seaduse
(„Riigi Teataja“ nr. 147/148 — 1920. a.) § 8.
tühistamise seadus — III lugemisel.

10. Põllutöölaliste tööaja ja palgaolude kor-
raldamise seaduse muutmise seadus — II luge-
misel.

11. Riigi metsatööstuse põhimäärus —
II lugemisel.

12. Riigi metsatööstuse põhimäärus —
rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

13. Veeühisuste seadus — II lugemisel.

14. Maaparanduse laenufondi seadus —
II lugemisel.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Jürman**

Sekretäri kohal sekretäär **J. Holberg**,
pärast abisekretäär **J. Piiskar**.

Koosolek algab kell 5.10 min.

1. Päevakorra Juhataja **A. Jürman**:
täiendamine. Avan Riigikogu koosoleku.

J. Voiman (stp): Teen
ettepaneku, võtta päevakorra 1-ks punktiks
kommisjonide täiendavad valimised.

Juhataja **A. Jürman**: (Hääletatakse.)
Nähtava enamusega on rkl. Voiman'i
ettepanek vastu võetud, seega on päeva-
kord kindlaks määratud.

Enne päevakorra juurde asumist on sõna
sekretäriil teadaande korras.

2. Teadaand- Sekretäär **J. Hol-**
mine muuda- **berg**: 7. novembril 1925. a.
tuste kohta on Riigikogust tagasi astu-
Riigikogu nud Martin Kruusemann,
koosseisus. põllumeeste kogude Har-
jumaa valimisringkonna

nimekirja järgi. Asemele tuleb Johan Ploom-
puu.

3. Kommisjo- Juhataja **A. Jürman**:
nide täiend- On tehtud ettepanek, Vene-
vad valimised. Balti tehaste komisjoni
rkl. Voiman'i asemele va-
lida rkl. Brock. (Hääletatakse.) Nähtava
enamusega on rkl. Brock Vene-Balti
tehaste komisjoni valitud.

4. Eesti ja Väliskommisjoni aru-
Norra vahelise andja **H. Laretei**: Lu-
kaubandusliku gupeetud Riigikogu liik-
kokkuleppe kin- med! Täna arutamisele
nitamise sea- tulevad kaubanduslikud
dus — I luge- kokkulepped õieti midagi
misel. uut juurde ei too võrrel-
des endiste kokkulepe-

tega. Need on lepingud, mis on sõlmitud
kaubanduslikkude kokkulepete aluseks võetud
enamsoodustuse alusel. Eesti ja Norra vahe-
line kaubanduslik kokkulepe on sõlmitud
nootede vahetamise teel, milles tarvilikud
enamsoodustusest kõnelevad paragrahvid sees
on. Selle lepingu järgi anname meie Norrale
enamsoodustuse kaubanduslikus läbikäimises
harilikkude reservatsioonidega. Nimelt on
laevasõidu alal reserveeritud soodustused, mis
käivad meie kaubalaevastiku, samuti ka kala-
püügi kohta. Siis on veel enamsoodustus
transiidi veo alal. Sel alal on meil eri rahvus-
vaheline konventsioon vastu võetud, mis palju

laiaulatuslikum on kui see kokkulepe, nii et siin midagi uut ei ole. Reserveeritud on ka naaberriigid, nagu Läti, Soome, Leedu ja nõukogude sotsialistlik vabariikide liit. Norra poolt on selle vastu reserveeritud Daani, Islandi ning teised Norra piiridega kokku puutuvad riigid. Nagu juba tähendasin, ei too see kokkulepe midagi uut võrreldes senni-olevate lepingutega, kuid siiski soodustab meie majanduslikku läbikäimist, ning sellepärast teen ettepaneku, Eesti ja Norra vahelise kaubandusliku kokkuleppe kinnitamise seadus I lugemisel vastu võtta.

Välisminister A. Birk: Lugupeetud rahvaesitajad! Eesti välispoliitika asjad on viimastel aegadel elavaks kõneaineks olnud meie ajalehtede veergudel. Ajuti on isegi teistes riikides ilmuv ajakirjandus sekka löönud. Selle juures on nii ühes kui teises mõndagi ebamäärast ette toodud meie välispoliitika ja tema sihtide kohta.

Ei ole siis nähtavasti ülearune, kui mina täna sõna võtan selleks, et toetada kõnealoleva seaduseelnõu vastuvõtmist, kuid ühtlasi tõmmata ka paar üldist joont meie välispoliitika alalt, seda enam, et minul pärast minu valimist käesolevale kõrgele kohale see esimeseks juhuseks on oma ametialal kogu rahvaesitusega kokku puutuda.

Mis on siis Eesti välispoliitikast kirjutatud, missuguseid mõtteavaldusi on tema kohta tehtud? Puudusi on tahetud seal palju näha. Neist tahaksin siin ainult suuremaid etteheiteid ära märkida.

Nii on tahetud mõnel pool tähele panna meie välispoliitikas kõikuvust, sihtide muutuvust. Meie olla hoidnud, näiteks, ühe suurriigi poole, kuid siis aga olla vahekorrad halvaks aetud. Meie olla avaldama hakanud liiga suurt agarust, aktiivsust välispoliitilistes sammudes, mis eneses sisaldavat, lisatakse mõnelt poolt juurde, teataval määral juba ebasõbralikkuse joone. Et seda uskumata avaldust enam usutavaks teha, selle lisatakse eelmisele juurde, et ega siis Eesti siin oma tahtmise järgi ei talita, vaid toimib sedaviisi teiste soovil jne.

Kõigile neile avaldustele risti vastu olen mina alati arvamisel püsinud, ja seda arvamist ka igal tarvilikul juhusel väljendanud, et Eesti välispoliitika alg- ning põhijooned on algusest peale kunni siiani olnud kindlad ja selged. Neist põhijoonetest paistavad teravalt silma: esimesena — sügav rahupüüe ja valmisolek rahu heaks töötada nii ligi kui kaugel; teiseks — riikide ja rahvaste peres omale sõpru ja toetajaid leida ja nende hulka järjest kasvata, ilma et vanu sõpru selle juures kaotataks.

Juhtud rahupüüdest ei ole Eesti kuskil vaenu algatanud. Küll on ta aga tähtsal ja keerulisel ajaloo silmapilgul rahualgatajaks olnud ja rahu loomiseks Ida-Euroopas ja osalt ka mujal enam korda saatnud, kui seda omal ajal ehk uskuda taheti. Isegi see sõda, mis Eesti sunnitud oli pidama oma esimesil päevil, ei olnud mõneks võitmise, maade või muu saagi ahnitsemise, vaid iseseisvuse kaitsmise sõjaks. Nii pea aga, kui rahutegemise võimalus avanes, võttis Eesti sellest kõhklemata kinni ja tegi kõik selleks ära, et ka teisi sõdijaid rahule kaasa tõmmata. Kõigi takistuste peale vaatamata, mis temale rahuteel jalgu veeretati, tehti Tartu rahu, millele järgnes terve rida rahulepinguid meie Ida naabri ja teiste rahvaste vahel. Meie rahvas tahab rahu, tema tahab oma rahulikkude tööd oma kodus jätkata ja näeks healmeel, et igasugused sõjad ja vaenuavaldused riikide vahel kaoksid, et jõuaks kord kätte pikk ja jäädav rahvaste rahu. Saades iseseisvuse raske võitluse järele kätte ja kannatades veel praegugi sõja haavade ja tagajärgede all, oskab meie rahvas seda iseseisvust ka hinnata. Ta tahab ja on valmis teda kaitsma viimase võimaluseni, kuid loomulikult ei taha saada ega lase ennast teha tööriistaks kellegi teise käes meie rahvale võõraste sihtide saavutamiseks.

Rahu püüdes ja rahu heaks töötades ei ole meie rahvas kunagi tahtnud ega taha halvemaks teha oma vahekordi teiste rahvastega ega kallutada neid kõrvale sellelt teelt, kuhu nad olid juhtud juba Eesti iseseisvuse rajamise päevil. Märgin ainult lühidalt mõnda siin üles. Raskemal heitluste aegadel toetasid meid moraalselt ja aineliselt liitriigid ja Põhja-Ameerika Ühisriigid. Vennasrahvas Soomest toetas meid isegi elava abijõu saatmisega. Eesti rahvas ei unusta tähendatud riikide ja rahvaste abi, ja tahab alal hoida ja arendada kõigi nende riikide poolehoidu ja sõprust, ja kõikide märkide järgi otsustades on see ka korda läinud.

Teiste riikide hulgas, kellega nagu eelmistegi sõlmime ühe lepingu või kokkuleppe teise järele — nagu neid, näiteks, tänases päevakorras kaks tükki Riigikogule kinnitamiseks ette pandud — kasvab Eesti sõprade hulk, kusjuures sõprusest juba liitumise juurde üle minnakse. Meie lõunapoolse naabriga — Lätiga — kellel ajalooliselt ja nii mitmeti teisiti Eestiga ühesugused olukorrad, on juba liiduleping sõlmitud täieliku üheõigusluse alusel kumbagi poole kindlustamiseks, kusjuures kumbagi huvid oleksid ühtlaselt kaitstud. Rõõmustaval viisil tehakse kumbagil pool juba suure agarusega tööd, et liitu süvendada, sisurikkamaks teha, ja meie tahaksime omalt

poolt soovida, et sellel tööl võimalikult edukad tagajärjed oleksid. Loomulikult on sarnase suure ettevõtte teostamisel palju takistusi ära võita, kuid hea tahtmise juures on paljudest nendest juba üle saadud ja saadakse ka teistest üle.

Tähendatud ühinemise on Eesti ja Läti algatanud juhitud rahupüüdest, mis neile paljukannatanud rahvastele iseäranis kallid, ja meie loodame ning soovime, et see ühinemise aade järjest suuremat poolehoidu leiaks ning tulevikus veel laiemal alusel teostuks. Eriti julgustab meid selles lootuses see edu, mis rahvasteliit oma töödes juba saavutanud.

Mis eraldi puutub meie vahekordadesse meie Ida naabriga, siis on nende arenemisele õige sihtjoon antud meie rahulepingus, ja selle sihtjoone täitmiseks on mõndagi juba tehtud, näiteks sõlmitud rida lepinguid läbikäimise hõlbustamise alal. Kuid ekslik oleks arvata, et sellega kõik oleks tehtud. Tuleb sõlmida veel terve rida lepinguid ja kokkulepeid, konsulaarkonventsioon, kaubaleping, vähemate piiritülide lahendamise leping jne., ja arendada vahekordi heanaaberlikkuse kindlustamise ja süvendamise suunas.

Tõsiselt pooldades rahu ja töötades tema kasuks — andes, näiteks, teistele võimalust Eesti territooriumil rahu teha — Soomele Tartus —, püüdes häid vahekordi kõigi riikide ja rahvastega alal hoida ja edasi arendada, on Eesti rahvas kindel, et ta rahule jäetakse ja et tema ülesehitavat tööd kuidagi viisi ei tulda väljaspoolt segama. Meie võime kinnitada, et meie rahvusvahelised vahekorrad ei anna vähematki põhjust mures olla, meie võime öelda, et meie vahekorrad kõigi riikide ja rahvastega on head. Eesti rahuliku edenemise kindlustus kasvab iga aastaga mitte ainult meie rahva sisemise töö läbi, vaid ka käsikäes rahu stabiliseerimise töödega, mis nüüd igalpool käimas, ja milleks rahvasteliidu näol nii tarvilik ja nii tagajärjerikkalt töötav keskoht loodud. Tema tegevusest võtab Eesti jõudumööda elavalt osa ja usub, et rahvasteliidul järjest enam korda läheb ära teha rahu kindlustamiseks, tõsise rahu loomiseks.

Niisugused on olnud ja on meie välispoliitika sihtjooned. Nad on kogu rahvale arusaadavad, kogu rahvas pooldab neid. Nad on järjest süvenenud kõigi iseseisvuse aastate jooksul ja on saanud muutmatuteks. Meie riigikord, kus rahvaesitus nii ligidal meie välispoliitika juhtimisele, tagab aljoonte muutmatust tulevikukski, ja üksikud isikud, olgu nende meetodid ja maitsed isiklikust küljest võttes missugused tahtes, ei suuda neid vääratada. Sellepärast olgu lubatud piirduda ettetoodud märkustega ilma pikemate ette-

kanneteta üksikute küsimuste ja külgede kohta. Eesti on ja tahab jääda rahu edendavaks elemendiks rahvaste peres.

Juhataja **A. Jürman:** Ettepanek on tehtud, seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud.

5. Eesti ja Hollandi vahelise kaubalepingu kinnitamise seadus — I lugemisel.

Väliskomisjoni aruandja **H. Laretei:** Eesti ja Hollandi vaheline kaubandusleping oli varem alla kirjutatud, kui Eesti ja Norra vaheline kaubanduskokkulepe, kuid tema arutamine võttis pikemat aega sellepärast, et see leping mõnes punktis erineb varemalt sõlmitud lepingutest. Nimelt on sellest lepingust välja jäetud reservatsioonid, mis ette on nähtud meie laevaehituse preemiade ja meie kalaasjanduse alal. Kuna Hollandile vastuvõetavad ei olnud need reservatsioonid, mis meie sennistes lepingutes olid, nimelt meie kalaasjanduse soodustuste reservatsioonid, siis ei saanud neid käesolevasse lepingusse sisse võtta, kuid tegelikult lepiti siiski nii kokku, et see väljajätmine meie sisulist muudatust ei too sellepärast, et kalaasjanduse kohta on nooted vahetatud, mille järgi käesolev leping seda küsimust üldse ei puuduta, nii et seda küsimust käesolevast lepingust väljaspool seisevaks loetakse.

Teiseks, mis puutub nendesse soodustustesse, mis meie anname oma laevaehituse arendamiseks preemiatega, siis tekkisid väliskomisjonis selle reservatsiooni väljajätmisel mõned küsimused selle kohta, kuipalju võiksid käesoleva lepingu järgi Hollandile üle minna need soodustused, mis meie oleme andnud oma laevaehitajatele odavama metsa andmise näol. Neid küsimusi ei lugenud väliskomisjon ennast kompetentse olevat otsustama, ja saatis selle kaubalepingu üld- ja rahaasjanduse komisjoni. Üldkomisjonis, kus peajalikul arutati juriidilisi küsimusi, mis väliskomisjonis üles kerkisid, leiti, et need meie vastuvõetavad on, ja et see redaktsioon, mis meil kaubalepingus on ja mis meil ka seadustes nende soodustuste kohta olemas, meile kahjulik ei ole, ja et need soodustused kuidagi ei võiks üle minna käesoleva lepingu järgi Hollandile. Poliitiliselt seda lepingut soovitatavaks lugedes ja pärast seda, kui üld- ja rahaasjanduse komisjoni otsused jaatavad olid, esineb väliskomisjon ettepanekuga, käesoleva lepingu ratifitseerimise seadus I lugemisel vastu võtta.

Juhataja **A. Jürman:** (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud.

6. Kogukonna-, asutuste- ja erarendimaade korraldusseadus — I lugemisel.

M. Martinson (põl): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Härra Laarman näitas juba eelmisel koosolekul, missugused pahed sel seaduseelnõul on ja näitas ka seda, et ta praegusel

korral sel kujul täiesti elluviimata on, nagu ta Riigikogule esitatud. Niikaua, kui meil ei ole maakorraldusseadust olemas, käesolev seadus aga mitmetes paragrahvides tugeb just maakorraldusseadusele, on arusaadav, et seda teostada raske, pealegi kui siin on kokku liidetud ühe seaduse alla mitmel viisil maakasutajad, nagu linnade rentnikud ja talumaadel elavad popsid. (T. Kalbus, töer: Maakorraldusseadus on olemas.) Ta võib ju olemas olla, aga niisugusel kujul, nagu meil teda vaja, seda olemas ei ole. (T. Kalbus, töer: Nii kaua, kui uut ei ole, maksab vana.) Minu teada on just see maakorraldusseadus, mida meil vaja, maakomisjonis. On ju arusaadav, et selle seadusega tahetakse luua inimestele eluasemeid ja neile võimaldada elamist omal krundil. Selle vastu ei või keegi olla, ja meie kõik tahaksime seda, aga nii kaua, kui meil ei ole selge, kuipalju on neid inimesi, keda meie tahame paremasse seisukorda asetada, ja kuipalju meie seda selle seadusega suudame teha, eriti talumaade peal elavate popside suhtes, on küsitav, kas meie seda enne saame teha otstarbekohaselt, kui meil vastavad andmed käes ole. Nagu eelmisel koosolekul tähendati, ei ole ka põllutöeministeeriumil küllaldaselt neid andmeid olemas. Suur lahkuminek tuli nähtavale popside arvu suhtes, nimelt näidati härra Laarman'i poolt, et neid kaugeltki niipalju ei ole, kui põllutöeministeeriumi andmed näitavad. Kuigi meil teada oleks, kuipalju popsid olemas, siis oleks veel palju teisi andmeid tarvis, näiteks peaks meil vähemalt teada olema, missuguses seisukorras popsid on, kuidas nad maad kasutavad jne., ning kuipalju see nende seisukorda kindlustaks või parandaks, kui nad saaksid selle maa-ala omanikuks, mis praegu nende kasutada on.

Meie teame, et popsid õige mitmel viisil talumaadele elama asunud. Nad on ehitanud enestele majad talu heinamaadele, talu põldudele, võib olla ka talu õuedesse. Kui popsidele, kes omal ajal peremehe loaga ehitasid majad talu karjamaale või talu heinamaale, ja kui nüüd kindlustada neile seal maa-ala,

siis peame küsima, kas pops saab veel sel kujul, nagu ta siis elas, seal edasi elada, kus temal oli ainult eluase käes, käis talus tööl või käis väljaspool talu tööl, kuna tal seal oli ainult kodukoht ja natukene kartuli- ja aiamaad üles haritud viluksena heina- või karjamaast. Nüüd on seisukord muutunud. Võib olla ei lähe pops enam talutöösse, võib olla teeb ta tööd väljaspool, võib olla on ta mõne ameti ära õppinud, võib olla on ta mingisugune puutöömees, rätsepp või kingsepp jne. Saab ta koha talu karjamaalt või heinamaalt, siis tuleb sealt välja lõigata väike maalapikene talukrundi keskelt ja ära kinnistada popsi nimele. Siis saame küll imeliku pildi: keset talude maid kerkivad saared — ühe- kunni kahevakamaalised päriskohad teiste päriskohtade südames või kuskil karjamaal. Meie teame, et talude maast ei ole võimalik maad popsile juurde anda, ehk küll sotsialistid seda pooldavad ja ütlevad, et tuleb võtta, nii et see võimaldaks inimesel seal ära elada. Sagedasti ei saa seda maad üles harida ja viljakandjaks teha, et inimene seal väärikselt elada saaks, see on ainult ikkagi majaase, kus ta perekonnaga võib elada, sissetulekuid ta ei anna popsile mingisuguseid.

Teiseks kerkib küsimus hoonete suhtes üles. Statistilised andmed näitavad, et suurel osal popsidel oma hooned ei ole, vististi üle 1/3 tuleb neid. Kui pops on maad rentinud või kasutanud peremehe hoonetes või teise või kolmanda isiku omanduses olevates hoonetes elades, siis peab ta sealt maad saama, neis piirides, missugustes praegu maad kasutab. Kerkib küsimus, kui ta selle maa saab, siis peab ta ka sinna elama asuma. Raske on käia kaugelt teises majas elades oma põldu harimas, ta tahab ehitada eluhoone sellele maatükile, mis ta omale saab. Kuid küsimus on, kas see maatükk võimaldab temale hooned ehitada, ja kas ta oma tööjõuga suudab enesele eluaseme üles ehitada. Siin peame sellega rehkendama, et need popsid, kellel oma elumaju ei ole, tulevad asunikudega ühele seisukohale asetada. Neile tuleb riigi toetust anda majade ehitamiseks, nagu asunikudele. Kui suure summa see välja võib teha, selle üle ei ole ülevaadet olemas sellepärast, et jällegi ei teata, kuipalju sarnaseid popse olemas on, kel oma hooned ei ole. Küsitav on ka, kui palju neistki popsidest, keda meie popsideks lugeda võime, õigustatud on maad saama, sest meie teame, et kaugeltki ei ole kõik põllutööst elavad popsid, vaid neid on õige mitmet liiki: on kalamehi, kes pea elu ülespidamise saavad kalapüügist, siis ärist, käsitööst ja mitmeid teisi alasid, mida siin vast praegu meelde ei tule nimetada. Kui

vaatame statistilisi andmeid, siis näitavad need kaunis suure protsendi sarnaseid popse: kalamehi on üle 200, neid, kel äri või käsitöö pealuülespidamiseks — ligi 2500, see on 25% kogu popside arvust. Siin kerkib küsimus, kas meie niisugustele popsidele, kes ennast põllutööst ei elata, maad peame andma. On popsil pood talu maa peal, siis võib ta olla kaugelt rikkam, kui peremees ise, ehk kui pops on sepp või puutöötaja või müüritöömees, siis võib olla teenib ta palju rohkem, kui ta sellest maalapikesest saab, nii et ta ei tarvita seda maad nii kui ta vanemad, võib olla, seda maad on tarvitanud. Nüüd on paljudel popsidel maad palju vähem, kui seda varemalt oli, on natukene kapsa- ja kartulimaad. Tal ei ole hobust selle maa harimiseks, ta palkab seda peremehe või kellegi teise võõra käest, tal ei ole omal mingisuguseid põllumajapidamises tarvisminevaid hooned, ei ole rehetuba, karjalautasid, ja oma vilja kuivatab ja peksab ta talu rehetoas. Aga kui ta selle maalapi omale saab, kas teie arvate, et ta siis ka nii sõbralikult läbi saab taluomanikuga, et ta saab talu hooned ja karjalautasid kasutada, nagu see senni on olnud. Siis lähevad vahekorrad teravaks, ja pops on sunnitud omale hooned ehitama. Kui ta on jõukas inimene, et ta suudab omale hooned üles ehitada, siis on see arusaadav, riigile tema siis raskusi ei too. Aga ma juba ütlesin, et neid on üle 1/3 käesolevate andmete järele, kel oma hooned ja elumaju ei ole, ja neile saab paratamatuks uued hooned üles ehitada. Neile tuleb ka riigi poolt ehituslaenu anda. Meie teame, et asunikkuudele on antud laenu keskmiselt 250.000 kunni 300.000 hoonete ehitamiseks. Muidugi popsil niisuurat summat tarvis ei lähe, aga siiski peab kaunis suure summaga rehkendama. Praegu käesolevate statistiliste andmete järele on vähemalt 800 popsi ilma elumajadeta, ja ilma kõrvalhooneteta üle 240 popsi. See on üle 1000 popsi, kellel kõik tarvilikud hooned puuduvad. Ja kui meie neile 1000 popside peame ehituslaenu andma — 50.000 miinimum, 50.000-ga teie ei ehita ka praegusel korral ühtki hoonet ülesse, siis tuleb vähemalt 100.000.000 rehkendada ja siis tuleks 100.000.000 riigile kulu. Kuid ka see norm, mis seadus ette näeb, kus koht on alla 20 või 20 hektaari suur, saab popsidele anda ainult eluasemekoha. Kuid mis on 20 tiinu? See ei ole õieti mingisugune kindel määr meie põllupidamise viisi juures. Meie teame põllupidamisi ja talusid, kus võib olla õige mitmedkümmend tiinud maad, kuid põldu on neil selle juures vähe. Nii et niisuguse suure maakoha juurest on popsidele teine kord raskem maad anda, kui seda 20-netiinulisest

kohast, kus kõik on põllumajanduslikult kasutatav maa. Samuti on raske ka sarnasel suurel kohal, kellel on palju rabasid ja soosid, võib olla ka liivanõmmesid, mida raske on viljakandvaks maaks üles harida, ka siin on küsitav, kas sealt nii kerge on popsidele maad ära anda, kui seda vast vähemal talul võimalik on anda. Nii on kaunis ebamäärane, sarnaseid norme seadusesse üles võtta, pealegi kui meil teada pole, kuipalju talusid popside küsimus puudutab. Kui see teada oleks, siis oleks võimalik seisukohta võtta ja, võib olla saaks neid kergemate kuludega üle viia riigimaale. Senni ei ole aga meil ei komisjoni ega põllutöösteministriumi poolt nende andmetega esinetud, palju sarnast maatagavara on, kuhu popsid võiks elama asetada, ka põllutööstminister ei ole nende andmetega esinenud. Üks on ju arusaadav, nimelt, et maatagavara, kus asunikkuudele maad anti, palju võtta vististi enam ei ole. Kuid siiski on riigil teisi maid olemas, mida kerge vaevaga võib üles harida ja mis vast soodsamad oleksid põllumaaks, kui metsa all pidada. Neid maid on meil metskondade piirides, ja põllutööstminister peaks nende andmetega tulema ja näitama, kuipalju neid maid on, ja kui suurte kuludega neid oleks võimalik üles harida ning siis popsidele kasutamiseks anda, ja kuipalju see kulusid nõuaks, kui sinna popsid peale asetada. Üks on aga kindel, et neile popsidele, kellel oma maja on, maad aga tegelikult pea ei olegi või ehk vaevalt vakamaa viletsat maad, millest nad õieti mingit sissetulekut ei saa oma perekonna elamiseks — siis neile ei ole ka mõtet eraldada maatükikest ristikividega talumaas keskel, luues sinna üks kinnistatud maaüksus. Riigimaast oleks aga võimalus anda korralik käsitöölise koht suurema maa-alaga, kus inimene saaks tõesti oma pere tööjõudu ära kasutada, millest saaks omale tarvismineva toiduvilja, ning kõrvalt teeniks veel käsitööga. Sellega võiks juba ilusasti oma pere ära elatada. Nüüd aga saab pops maaaluse maa kätte, kuid rohkem mitte midagi. Teine osa popse võib olla saab normi kätte, see on 5 hektaari aia- ja põllumaad, kuna aga karjamaad ei saa ta sugugi. Seadus näeb ette ainult aia- ja õuemaad, kuid karjamaad pole ette nähtud, see jääb vabaks nõnda, kuidas valitsus ja põllutööstminister seda heaks arvavad korraldada. Minu teada on neid popsid vähe, kellel eraldi karjamaa oli. Harilikult on ikka popsil karjamaa ühiselt kasutada taluomaniku karjaga. Kui nüüd ta maatuük eraldatakse, siis jääb tema ilma karjamaata, sest ta ei saa ka talukarjamaad enam kasutada. Kah heinamaad anti iga aasta isesuguses suuruses ja ise kohast nõnda, nagu

seada peremees jõudis anda või kuidas aasta oli. Oli vihmane aasta ja kui teised tööd kibedamad olid, anti popsile rohkem heinamaad, kindlat normi selleks ei olnud. Võib olla ei oska mina küllalt selgelt käsitada seda küsimust, nagu seda juristid võiksid teha, kuid minul jääb siiski kahtlus, et ametnikud võivad oma äranägemise järele popsidele kõrvalmaid välja mõtta. Siin aga kerkib teine asjaolu, nimelt kui teie tahate popsile anda karja- ja heinamaad, siis ei saa teie seda kunagi anda ühes tükis põllumaaga, vaid seda tuleb teisalt anda, mis põllumaast eemal. Nõnda saab väike popsikohake kokku lapitud mitmest tükist ja saame — ma ei tea kuidas seda nimetada — miniatüüris lapitalusid.

Ma võin näiteks ette tuua väga kujukad andmed Pärnumaalt Tori vallast, härra Pool peaks seda küll vist paremini teadma, seal on 25 taluga küla ja nende 25 talu maad on 138 lapi: kahel — 10 lapi, kolmel — 8 lapi, kahel — 7 lapi, siis 6, 5, 4 jne. lapi. Siis näeme veel, et nende heinamaad on: ühel talul on heinamaa üheksas lapi, ja need üheksa lappi on järgmistes suurustes: üks kunni 13 vakamaad, 4, 3 ja 2 vakamaad. Näete, missugustes lappides meie talud on. Minu teadmise järele on sarnastes metsanurgataludes õige palju popsisid, ja mis maad teie nüüd popsidele lõikate sealt, kus isegi lappide-rägastik olemas on. Mõõtke nüüd selles lappide-rägastikus veel popsile ta maad välja ja siis näete, missuguse kirju pildi teie saate. Sellest tuleb järeldus teha — enne andke välja maakorraldamise seadus ja siis alles hakake popsitalusid korraldama, kui üldse võimalik on neid talumaade peal korraldada. Käesoleva seaduse järgi ei saa neid üldse korraldada, sest popsikohad on osalt oma aja iganenud, ja aja jooksul oleksid nad kõik ära kadunud; teiseks ei ole meil teada, kuipalju neid popse olemas on, kes juba maad on saanud asunikudega ühistel alustel. Mina tean oma koduvallast näiteks juhuse, kus popsi poeg sai asuniku krundi. Ta isa, endine pops, elab poja juures ja teeb seal tööd. Tema oma popsilumaja, mis talu maa peal oli, põles maha, jäi järele ainult saun. Selles saunahütis, mis nii suur oli, et paras paelaga selga võtta tublile mehele, elas see pops, enne kui poeg asunikukoha sai. Nüüd ei tarvita ta enam seda putkat, kuid maad ta taluomanikule ka kätte ei anna. Popsikoha maad ta ei kasuta, ei hari seda, ei külva ega künnu seda, aga rendilepingu pikendamise seaduse põhjal peab ta maa oma käes ja just jonni pärast, et peremehele maad mitte kätte anda. Peremehel elab sugulane popsikoha juures vähest maa-ala kasutades, sest et peremees ei jõudnud temale

pärandusosa välja maksta, sellepärast et ei ole meil sarnast rahaasutust, ei ole maapanka, kust sarnasel korral võiks laenu saada, kui tarvis on pärandusosasisid välja maksta. Nüüd on aga pops oma krundiga maantee ääres ees, ei külva ega künnu seda, ja on pealegi suur müürissepp, ehitab maju jne., teenib paarsada marka päevas ning elab oma asunikust poja juures. See teine aga, peremehe sugulane, kes põldu tahaks harida, maad kätte ei saa, sest seal on takistuseks popsi jonn, kes seda maad kätte ei anna. (V a h e l h ü ü e.) Noh, Teie andsite oma koha käest ära, Teie ei võiks ka popside küsimuses kaasa kõneleda, kuna Teist põllumeest saanud ei ole.

Siis on veel popsisid, kellel on majad alevites. Kas peame ka neile maad andma taluomaniku kulul talu lõhkudes ja hävitades? Kõiki neid andmeid ja üksikasju, mis ma siin puudutanud olen, peaks meile põllutöministeerium muretsema ning selgeks tegema, siis alles saaksime popsideküsimust üksikasjalisemalt täies ulatuses hinnata ning vastavaid järeldusi teha. Niikaua kui meil andmed puuduvad riigi tagavaramaade kohta, ei saa meie popsideküsimust täies ulatuses käsitada ja talupidajate kulul neid maaga varustada, nagu härra Juhkam siin läinud koosolekul väga soovitas, öeldes, et see seadus tuleb talupidajate kulul ellu viia. (M. Juhkam, töer: Pole öelnud! M. Laarman, põl: Täitsa õige!) Härra Laarman tõendab ka, et Teie seda öelnud olete, ja kui ma ei eksi, siis toetas Teid veel rkl. Anderkopp. (M. Laarman, põl: Täitsa õige!)

Peale selle näeme veel teisi puudusi, ja neid on vist õige rohkesti. Ma tahaksin ainult mõned üksikud ära märkida, mis siin ette tulevad. Nimelt maa hinna juures võetakse arvesse popsi või ta eelkäija töö, kellelt ta oma koha pärandanud. Nimelt võetakse arvesse see töö, mis ta ka viimase 25 aasta jooksul selle maalapi peal teinud maaväärtuse tõstmiseks ja parandamiseks jne. See arvatakse maa hinnast maha. Seadus ei näe aga, nagu loogiliselt järeldada tuleks, ette ka vastupidist seisukohta ja nimelt, kui maaomanik on seda maad enne pärandanud ning väärtuse poolest tõstnud, et siis ka tema tööd hinnataks. Öeldakse küll, et komisjon võtab arvesse selle kahju, mis popsikoha eraldamine peakohale teeb. Ma tahaksin heameelega näha seda, kuidas teie näiteks Virtsjärve kalameestele popsikohtade eraldamisega sünnitatud kahju peakohale tasumist arvestate, kus õieti see kõige parem maa ja heinamaalapid, mis järve kaldal asuvad, popsidele lähevad, kus nende onnikesed peal, ja kus neil on natukene maad võrkudekuivatamiseks või tubaka-

kasvatamiseks. Kui teie lõikate järvekaldade ära, siis peakohapidaja enam lehma pidada ei saa. Kalamehed loodavad, et nad need kõige paremad põllumaalapid, mis nende majadeni välja tulevad, omale saavad, ning taluomanikud peavad soid ja raba kultiveerima hakkama, et omale maad juurde saada. Seda vist ka sotsialistid soovivad. Taluperemehe kari ei pääse enam järvele jooma, ei ole tal enam järvel kaldal linaleoaukusid. Kuidas tahate seda kahju rahas tasuda? Teisest küljest ei ole sellega popsiseisukord sugugi paranenud. Nüüd saavad nad selle eest, et vahel talus tööl käivad, talu karjamaad tarvitada, raiuvad seal endale küttepuid jne. Kas peremees seda ka siis veel lubab popsile, kui teie tema paremad põllutükid ära lõikate? Siis peavad popsid endid ainult kalapüügist elatama, nad ei saa enam lehma pidada ega puid peremehe maa pealt. (E. Veberman, rhvsv: Mis nad selle eest talumehele vastu annavad? Kas maksavad rahaga või teoorjusega?) Mitte mingisugust teoorjust nõuda ei saa juba maksivate seaduste järgi. Ei maksa sellel teoorjusest kõnelda, kes seda ise näinud pole. Kui tööga midagi tasutakse, siis ei ole see teoorjus, vaid see on kergendus popsile, kui ta saab oma renti tööga tasuda. Rahaga tasumine on sagedasti ainult jonni asi. Kus leplikud vahekorrad, seal tasutakse alati tööga rent ära.

Edasi, kui vaadata § 24-at, siis näeme, et popsikoha osa vabastatakse talu peale ingrosseeritud võlgadest. Minu teada on olemas küllalt neid juhtumisi, kus eriti selle maa suhtes on võlgasid talu peale tehtud, kus pops peal asub. Tean talusid, kus taheti maa-ala parandada ja kultiveerida, kuid ei saadud seda teha muidu, kui pidi ka selle maa-ala ära kultiveerima, kus pops peal, pidi ka seda maad torutama ja kraavitama. Nüüd võõrandatakse maa-ala ära, ilma et selle peale ingrosseeritud võlgade maksmisest juttugi oleks. Seadus näeb ette, et alles siis pannakse võlakohustus ka popsnikule võõrandatud maa-ala peale, muidugi kohtuteel, kui järelejääd taluosa neid võlgu katta ei suuda. See seisukord loomulik olla ei saa. Kui peremees on selle maa sisse raha pannud, siis peab seda samane maatükk ära tasuma, peab pops, kellele see maatükk läinud, seda tasuda aitama. Popsid, kes õige väikesed krundid saavad, ja teadmata on, kui võrd suured kulud neile kruntide planeerimine ja teised maksud, mis planeerimisega seotud, peale panevad, siis jääb tõesti küsimuseks, kas need popsid maad enam omanduseks saada tahavad. Võib olla, leiab ta, et on parem rentnikuks jääda ja vanas vahekorras peremehega edasi elada, nagu ta seda

praegu on. Suured lootused on popsidele antud, ja nende lootuste tõttu võib olla tormavad paljud maad saama. Pärast aga, kui nad maa kätte saanud, võib olla valavad pisaraid ja leiavad, et nad on palju raskemasse seisukorda sattunud, kui ennem olid. Nad leiavad, et ei saa enam niisuguses heas vahekorras olla peremehega ja temalt toetust saada kõigil neil võimalusel, nagu see senni olnud.

Peale selle tulevad arvesse võtta ka need kulud, mis on notariaal-seaduse § 369. ette nähtud, missugused peab taluomanik kinni maksma, ja missugused võetakse popsikoha hinnast maha. Meie näeme, et kõik raskused laotakse taluomaniku peale, et aga võimaldada popsil omaette jalatait maad saada. Jääb küsimus, kas sellega meie riigi majandusele ja popsidele enestele kasu on tehtud, seda kõike ei ole siin arvesse võetud. Teisest küljest tuleb ka küsida, kuidaviisi see meie riigi peale mõjuda võib. Riigil tuleb võrdlemisi õige vähe makse sisse. Tulumaksuseadust muutis Riigikogu. Meie näeme, et suur osa kodanikkudest on tulumaksust vabaks saanud, aga neil, kes seda maksavad, on see koorem valusaks ja raskeks läinud. Ja kui teie neid talusid ära tükeldate, siis langeb veel teatav osa taludest tulumaksu alt välja, ja sellega saab riik veel vähem sissetulekuid. Harju maakonnas on praegu seisukord sarnane, et on üle 1/3 kogu tulumaksujärgest vähem kui läinud aastal. Läinud aastal oli üle 19.000, tänava 11½ tuhat, seega üle 7.000 maksumaksja vähem, kuna aga tulumaksu võetakse neilt 6½ miljonit rohkem kui eelmisel aastal. Tegelikult tuleb igal maksumaksjal üle kahe korra rohkem maksta kui läinud aastal. Viljandimaal on vahekord veelgi teravam. Kui ma ei eksi, oli Viljandimaal läinud aastal 13.749 tulumaksujärgi, kuid tänava on järele jäänud 6.565, see on üle poole vähem. Tulumaksu on neile määratud ligemale 6 miljonit marka rohkem, kui läinud aastal. Läinud aastal tuli keskmiselt ühe maksja peale 625 marka, kuid üldiselt kõikide kohta võttes või üldse seda tulumaksu ära jagades, tuleb tänava ühe maksja kohta 2.200 marka, see on ligemale neli korda suurem kui 1924 .a. tulumaks oli. Näete, kui suure maksu olete põllumeestele peale veeretanud. Mina arvan, et seal on ka üks põhjus, mis pärast seda on tehtud ja mis pärast maksuinspektorid igat võimalust püüavad ära kasutada, et riigile tulu muretseda. Kui teie neid talusid ära lõhute ja hävitate, nagu seda pahemalt poolt soovitatakse, ja sinna elujõuetuid majapidamisi loote, siis riigi sissetulekud selle tagajärjel vähenevad, ja millega siis riik oma väljaminekuid peab katma? Õige kujukaid

näiteid võiks igast maakonnast küllaldaselt tuua. Kui suurte tehniliste raskustega popsi-kohtade eraldamine seotud on, usun mina, et iga Riigikogu liige sellega tuttav peaks olema. Mingisugust kasu kohtade eraldamine popsidele ei too, ja oleks asjata siin veel üksikasju ette tuua, mida ma juba olen püüdnud teha. Oleks arusaadav siis, kui meie maakorraldus-seadus ellu on viidud ja kui see seadus on eraldatud linnarentnikkudest, siis võiksite seda küsimust käsitada. Peaksid kindlad andmed põllutöökaministeeriumi poolt esitatud olema, missugused talud meil on, kus popsi-kohte eraldada tahetakse, kui palju meil poppe ja missuguses seisukorras nad on. Mina ei usu ka, et korraldavad komiteed küllalt otstarbekohaselt suudaksid ära määrata, missugused popsid peavad üle viidud saama riigi maa-alale. Pealegi on eelnõus paar paragrahvi vastolus. § 3-mas näeb ette, et võib popsidele maad kindlustada riigimaadest, kuna aga § 4-s ütleb, et maad võib kindlustada ainult neile, kes selle seaduse elluviimise tõttu popsi kohast ilma jäävad. Nii ei ole need kaks paragrahvi küllalt kooskõlas.

Teiseks võtsime meie kevadel, enne suvist puhkust talumaade tükeldamise alammäärade muutmise seaduse vastu, ja seal näeb § 2 ette, et lepinguid on võimalik sõlmida vabal kokkuleppel popside ja taluomanikkude vahel kunni 1. jaanuarini 1927. a. Muidugi see ei ole takistuseks käesolevale seadusele, mida meie arutame. Kuid siiski järjekindel olles peaks Riigikogu loogiliselt eelmist seadust sellel määral laskma püsida, et selle seaduse järgi võimalik oleks talupidajatel vabal kokkuleppel oma vahetordi lahendada. Kuna aga nüüd tullakse uue seadusega, enne kui see seadus oma tagajärgi on näidanud, ja tehakse eelmine tühiseks. Kuna talumaade tükeldamise alammäärade muutmise seadus igasugustest kuldust, tempelmaksudest, kinnistusmaksudest, kantselei- jne. maksudest vabastab mõlemad pooled, käesolev seadus seda aga ette ei näe, kuigi nad ka vabalt kokku lepiksid. Mina ei tea, kuidas valitsus neid kahte seadust kooskõlastab, kuid järjekindel olles ei tohi seda seadust enne ellu viia, kui eelmises seaduses ettenähtud tähtaeg veel kätte ei ole jõudnud. Meie näeme, et Riigikogu ruttab tagantjärele teise seadusega ette, mis tema enne maksmat on pannud ja sellega teatavad tagatised kodanikkudele on andnud.

Mis puutub lapitaludesse, siis oleks sellest väga palju rääkida, see on õieti pea raskuspunkt popside seaduse elluviimise juures, kuid neid andmeid on vististi küllalt kõigil käes, ja mina arvan, et ei tarvitse selle juures pikemalt peatuda, neid andmeid võib iga Riigikogu

liige oma kodukohas leida ja näha, et täiesti võimatu on seda seadust sel kujul ellu viia, nagu seda pahemalt poolt ja keskerakondade poolt tahetakse, ja nagu see komisjonis läbi on viidud. Üks asi peaks aga kindel olema, kui tahetakse eluasemeid luua, kui tahetakse seda kätte saada, et inimesed maale asuksid, siis peaks põllutöökaministeerium kindlamate andmetega tulema ja näitama need maa-alad, need riigi tagavaramaad, kuhu on võimalik inimesi üle viia.

Kui meie seda popsiseadust tahame teostada selles ulatuses, nagu ta siin on, ja võib olla võetakse Riigikogu enamusega need ettepanekud vastu, mille oletamiseks eelmisel koosolekul sotsialist härra Vommi põhjust andis, siis tuleb neidsamu andmeid käsitada ja esile tuua, mida härra Martna tõi ette kevadel landstelle' de küsimuse käsitamise juures. Adraalune maa ei suurene sugugi, talupidajad on sunnitud oma karja vähendama, oma vallas- ja kinnisvara vähendama, ja seda, võib olla, oksjonil maha müüma. Teisest küljest teate teie väga hästi, kes on praegu meie riigi bilansi tasakaalustaja, see on põllumajandus, kuigi mõned erakonnad väga visalt vastu on olnud, kui põllumehe krediite põllumajanduse jaoks nõudsid, ja on alati leitud kõrvalteid ja vastuväiteid. Nüüd aga näete, et kõikide erakondade häälekandjad peavad tunnistama, et põllumajandus on see, kes meie riigi seisukorda aitab kindlustada ja riigi bilansi tasakaalus hoida. Kui teie aga talude lõhkumise teele tahate asuda, siis näete, et need talumajapidamised niipalju produtseerida ei või, ja inimestel ei ole võimalust niipaljuprodukte valmistada, nagu see neil praegu võimalik on. Teiseks näeme, et inimestele ei ole võimalust antud maa peale asuda, ja põllupidajad saavad vähem töölisi kasutada, kui praegu, kuna aga pops oma täit tööjõudu põllutööle ei anna, sest tema koht ei võimalda seda, rääkimata nendest, kes tahavad põllumaa peale elama asuda. Ühte pean aga ütleva, kui teie seda asja tõsiselt võtate, siis näete, et meil paljudest taludest on võimalik elujõulisi talusid teha, ja see tahtmine on teataval hulgal põllumeestel enestel olemas. Niikaua, kui pops seal peal on, ei saa seda teha. Nagu juba tähendasin, on meil palju põllupidajaid, kes ei suuda oma pärandusosasid teistele õdedele-vendadele välja maksta, ja annaksid neile talu küljest selles suuruses maad, et normaaltalu saaks. Meie teame veel neid juhuseid, kus talupidaja on pidanud sõjas olema. Minul on praegu mitmed kirjad kaasas, kus toonitatakse seda, et popsi kohal elab vana 75-aastane naisterahvas, kuna tema poeg organiseeris 1917. a. siin kommuniste ja on praegu Venemaal

kommissariks ning Eestisse enam tulla ei saa. Arusaadav, et siis sellel vanainimesel maad tarvis ei ole, tal on hea meel, kui ta selles majahüti surmani olla võiks, ja rohkem ta ei tahagi. Kuna talu kaheks jagada vajalik oleks ja sellega kaks elujõulist põllumajanduse üksust moodustada. Kui teie aga nüüd talu ära lõhute väikesteks lapikesteks popsidele, siis võib te tulla, et perekonnaliikmetele maad ei jätku ja nad on sunnitud töölise seisukorda jääma ning rändavad selle tõttu linna ja kasvatavad töötatöölise peret. Meil on küll riigi tagavaramaid olemas, mitte üksinda ülevõetud mõisate maad, vaid metsa- ja heinamaad, mida väga kergelt põllumajanduslikult kasutatavaks maaks võib muuta. Nagu mina seda ühelt sotsialistliku partei Riigikogu rühma liikmelt Viljandis kuulsin, kes ütles, et põllumehed oma enamusega kõik seadused läbi viivad, meie ei ole midagi läbi viinud, küll olete aga teie oma enamusega keskkoha toetusel väga palju läbi viinud ja väga palju summasid sinna määranud, mis meie täna ja homse päeva põlevamate küsimuste rahuldamiseks ei ole läinud, vaid tuleviku ideaalide teostamiseks, näiteks igasugused merekuivatused ja viaduktid. Pange need 18 miljonit ja 48 miljonit, mis veel anda tahetakse, kokku, siis teie näete, et sellega oleks võinud sajad hektaarid maad üles harida ja sinna inimesi elama asetada, popsidele eluasemeid anda, kus nad mitte ainult ennast vaid ka oma perekonda toita võivad. Selle seadusega asetate teie aga inimesed viletsasse seisukorda, viite nad libedale teele, mis sunnib inimest vahest ka oma õigustunnet unustama. Ma ütlen otsekohe, teie sunnite hädaga inimesi vargile hakkama.

E. Veberman (rhvsv): Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Kui kuulata kõnesid, mis senni on peetud, siis tekib mulje, et meie Riigikogu paremal tiival on vaatekohad, mida ennem ehk oleks võinud oodata äärmiselt pahemalt tiivalt. Nimelt võitlevad need inimesed, kes paremast tiivast on kõnelenud, selle vastu, et maainimesed saavad viimaks ometi eraomanduse peremeheks. (M. Laarman, põl: Kust Teie selle võtsite?) Seda rääkis täna härra Martinson. Ma olen terve rea märkusi teinud, kui soovite, kordan tema sõnu, ja teie võite ka stenogrammi lugeda. Härra Martinson, oma rühma liikmena esinedes, nõuab täiesti, et talumaadel elavad väikepõllumehed saaksid proletariseeritud. Kui seda räägiks mõni kõneleja sotsialistidest pahemast tiivast, siis ma saaksin aru, selles oleks teatud järjekindlus, teatud süsteem, et need, kellel midagi tegemist on põllutööga, saaksid proletariseeritud, et maa lumpenproletariaat

ikka suuremaks kasvaks. Kuna see aga kodanlike tiiva parempoolsest osast tuleb, siis tekitab see teatud määral imestust. Härra Martinson ütles, et ei olla hea, kui pops saab maaomanikuks, see rikkuda vahekordi tema praeguse peremehega. (J. Hünerson, põl: Noh, kust Teie seda võtsite?) Küsige härra Martinsonilt, mina kordan ainult tema sõnade mõtet. Vaatamata selle peale, et II Riigikogus pea iga valitsus oma deklaratsioonis ette on näinud popsideküsümuse lahendamist, tul-lakse nüüd sellesama rühma poolt, kelle Riigivanema kandidaat pikemalt ja detailselt läbirääkimisi pidas nende rühmadega, kes popsnikkude küsimuse lahendamist nõudsid, ja öeldakse, et seda asja niipea lahendada ei olegi tarvis. Öeldakse, et põllutööminister peaks veel andmeid koguma, küsimust kaaluma ja siis alles kas III või IV Riigikogule küsimuse esitama. (Vahelhüüe paremalt poolt.) Ma tulen ka kalade ja kalameeste juurde, kui see Teid huvitab. (J. Temant, põl: Ärge eksamineerige, muidu läheb kõik segi.) Härra Temant, Teie teate omast käest, kuidas Teil reedesel Vene-Balti tehaste komisjoni koosolekul kõik segi läks. Härra Martinson rääkis muuseas sellest, et Virtsjärvel olla kalamehed-popsnikud niivõrd paljusoovivad, niivõrd häbematud, et nad nõuavad, et need kohad, kus nende hütid peal on, saaksid nende omanduseks antud! Ma ei saa aru, mismoodi härra Martinson ja teised, kes teda vahelhüüetega toetavad, tahaksid siis seda küsimust lahendada? Härra Martinson ütleb, et kauge-mal järvest on sood ja rabad, kas kujutab tema siis ette, et kala võib püüda elades 5 või 10 versta eemal soos ja rabas? Tegelikult ei ole see nii, et popsnikkudel paremad maad olla, eriti aga, kui see kalameestesse-popsnikkudesse puutub. Mitte kalamehed ei ela headel maadel, vaid harilikult nende peremehed. Kalamehed ise elavad kõige viletsamatel maadel. Kui härrad põllumehed tahaksid otsekohesed olla, siis ei ajaks nad seda tagasi. Härra Martinson tähendas, et kui käesoleva seaduse vastu võtame ja popsnikud oma maalapi kätte saavad, siis rikkuvat see vahekorda popsnikkude ja peremeeste vahel. Praegu lubada peremehed popsnikke loome nende karjamaadel karjatada ja pakkuda ühte või teist hõlbustust, kuid kui popsnikud oma maatüki kätte saavad, siis seda enam ei lubataks. Ma küsisin kohapealt vahele: millega peavad popsnikud neid hõlbustusi tasuma? Martinson vastas: Tööga! Mina küsiksin, kas härra Martinson lepiks seega, kui temalt kõik riigimaksud tööga sisse nõutakse, ma usun vist mitte, sest isegi teetegemise kohustuste vastu vaieldakse sealt poolt väga tera-

valt, kuna ometi sealjuures teetegemise kohustusi täita võib sel ajal, mil see kohustuselusel soodsam ja võimalikum. Mis sünnib aga sel korral, kui taluperemehed oma popsnikkudelt nõuavad tööd, kas nad nõuavad seda sel ajal, kui peremehel tarvis tööd ära teha, või siis, kui popsnikul rohkem aega on, kui see temale soodsam? Muidugi nõutakse sel ajal, kui peremehel kõige kibedam tööaeg. Ma tahaksin ette kanda ühe kirja, mis kirjeldaks nende popside elu ja häda, kelle hulgas on suurem osa kalamehed. Minu käes on juhuslikult üks kiri, mis kannab ligi 30 popsniku allkirja. Selles kirjutatakse järgmist: „Oleks vist üleaarne rääkida sellest, et Pärnu lahe rannas on kalamehed aastasadasid nende kohtade peal elanud, kus nad praegu asuvad. Endisel ajal mõisnikkude loal ehitati kaldaveerele majahütid ülesse ja asuti kalapüügile. Arvurikka kalameestepere tekkimisel kahanes aga kalasaak lahes, ja kalamehed olid sunnitud kõrvalteenistust otsima, et arvurikkaid perekondi ülal pidada ja katta.“ Ma pean vahele tähendama seda, et härra Martinson tähendas, et kalapüük olevat samuti äriline tegevus nagu käsitöö. Pean tähendama, ei tohiks selle juures unustada, et riiklikult seisukohalt peab võtma rahva üksiku osa hea käekäigu kaalumisel mitte ainult üksi põllupidajate huvisid, kellele soovitav ei ole, et popsnikud olemas on, vaid ka iga teise ausa töötegija huvisid, olgu nad kalamehed või käsitöölised.

Edasi öeldakse selles kirjas järgmist: „Pöörati talupidajate poole, et nende käest kas maalapikest kartulimaaks või lehma karjamaaks saada. Oldigi päri ja saadi vakamaa või pool ääremaad kartulimaaks. Võimaldati ka lehma karjamaa. Tuli aeg, kus parem, noorem tööjõud linnadesse hakkas valguma. Maal tuli maatöolistest puudus, tõusid nende palgad, sundisid needsamad lahed maapidajad juba oma allrentnike maalapi eest natuuras renti tasuma. Asi läks isegi niikaugemale, et majahüti eest, mis merekaldale ehitatud, „majaplatsiraha“ ja jällegi natuuras nõudma hakati, muidugi teada päevades. Seega ei olnud siis tasunõudmistel enam piiri, ja tuli päeviti töö käia pea suvi läbi, et tasuda maa- ja majaplatsi renti. See kord oli see, kes popsnikke aitas — ma rõhutan seda — endine Audru mõisa omanik, kes juba enne igäuhele maja ümber kasutada oleva tuiskevast mereliivast ümbermuudetud maalapi eraldas, lepinguid sõlmis ja mereäärse rohumaa vabaks kasutamiseks andis, heina saadi mõisa heinamaa pealt pooleks teha ja vilja mõisast osta. Nii kestis see kunni Eesti riigi loomiseni. Viimasel ajal aga püüavad peremehed, kelle renditalud mereääres asuvad ja paljudel juhtumistel ise rentnikud

on, meid lihtsalt välja suretada. Majad, mis asuvad merekaldal ja mis suurte tormidega tõusuvett täis uhutakse, loetakse nende maa peal olevateks ja nõutakse ennekuulmata kõrget „majamaksu“ päevade näol. Mereäärne rohumaa, mis vee mõõnade ajal kevadel ja suvel rohelisteks muutub ja mis kunni siamaani kalamehele vabalt tarvitada on olnud, kust sügisel põllulapi väetamiseks väljauhutud merimuda korjasime jne., loeb maarentnik omaks. Järelikult ei ole meil siis võimalik enam isegi edasielamiseks, isegi väljapääsemine käidavatele teedele on takistatud. Kestab eelpool ettetoodud seisukord edasi, siis oleme sunnitud oma majakesed maha lõhkuma, oma elukutsest — kalapüügist — loobuma ja oma arvurikkade perekondadega tundmata tulevikule vastu minema või riiklikku abi paluma elu ülalpidamiseks.

Nüüd, kus popside-maatameeste eluaseme kindlustamise seadus, nagu ajalehtedest loeme, lähemal päevil arutamisele tuleb, palume, et ka meie seisukoht kindlustataks ja maalapiküsimus lahendataks ning meile majade ümber oma maalapike, vähemalt 3-vakamaa suuruses ühes vastava osa heina- ja karjamaaga päriks antaks, kus vabalt, muidugi teatud tasu eest riigile, võime kartulit kasvatada ja muud vilja külvata ning hea ilmaga kalal käia.

On ju kalamehel ja popsnikul seesama õigus maad saada, mis igal teisel Eesti loojal, ja võib öelda veel rohkemgi. Sest vaese kalamehe ja popsi pojad võitlesid vabadussõjas eesrinnas. Rikaste maapidajate ja teiste pojad aga teenisid seljatagustes soojades kohtades. Vaesel ju onupoegi ei ole!“

Ma juhiksin selle viimase osa peale eriti tähelepanu. Teie tunnete, missugune eriline kibedus selles kõlab. See märgukiri on varustatud ligi 30-allkirjaga. Härra Martinson ütles, et kuidas võib siis popsihoiti lubada teatud juhtumistel põliseks anda, sest 75-aastase vanaeide poeg võib olla kommunistiks saanud, just need härra Martinson'i sõnad on tähelepanu väärt. Jah, see on õigus. Kui teie vaatleksite valimistel antud häälte üksikutes rannaäärsetes kohtades, siis teie näete, et kommuniste on just sealpool palju läbi läinud, kus popse palju on olnud. Mitte selle seaduse vastuvõtmine ei suurenda poolehoidu kommunistidele, vaid just selle seaduse puudumine süvendab seda meeleolu, mis riigivastastele elementidele kasulik, ja teatud meelekibedus tuleb ka selles märgukirjas ilmsiks. Ta ei ole kaugelki kommunistliku värviga, kuid ta näitab, et inimesed on aetud meeleheitmiseni, sest isegi mõisnikkude ajal näis neil parem olevat, sest nad ütlevad, et Audru mõisa omanik on neile seda võimaldanud,

kuna meie oma riik seda ei tee. Vaadake, missugune hädaoht peitub popsideküsimume mittelahendamises. Samasuguseid palveid on kalamehed-popsnikud avaldanud oma kongressidel aasta aastate järele. Ma loen siit ühest teisest kalameeste koosoleku otsusest ühe osa ette:

„Maa kasutamise eest päevitegemine suurendab ainult teravat vahekorda kalamehe ja peremehe vahel, sellepärast on sinise kalamehe palavam igatsus: kord oma maalapikest oma maja ümber saada, kus ta ise peremees saaks olla, halva ilmaga maad harida ja kui ilm lubab — kalal käia.“

Need soovid saavad teatud määral rahuldatud selle seadusega. Peab ütleva, et täiesti loomulik on, et seda seadust meie parlamendi kodanline tiib eriti peaks tervitama ja pooldama. Võib olla tuleb parempoolsete vastuseismist sellega seletada, et meil tõsine konservatiivne rühm senni Riigikogus puudub. Teie, põllumeeste, seisukohti ei saa pidada täiesti parema tiiva seisukohtadeks, sest igas teises parlamendis oleks just parem tiib see olnud, kes oleks toetanud, et maatamehed saaksid eraomanduse omandamise tõttu kodanliste ilmavaadetega rühmade poolehoidjateks. (M. Martna, stp: Kas Teie ei ole kodanlike ilmavaate poolehoidja?) Härra Martna, Teie vist ajasite kõige aja juttu ja ei pannud tähele, millest ma kõnelesin, vaadakepärast stenogrammist ja siis leiaste, et see vahelhüüe ebakohane on. Mina näen selles teatud kindluse puudust seisukohtade avaldamisel, kui parema tiiva esitajad vaidlevad selle seaduseelnõu vastu, mille elluviimine kodanlike ilmavaadetega isikute arvu suurenemist võiks kaasa tuua ja riikliku mõtte süvendamiseks igatpidi kaasa aidata, kuna praegune seisukord, ja eriti eelkõneleja tähendus, et popsnikud tuleksid nende eluasemetest ükskõik kui kaugele ära viia, ainult meelegibedust rahva seas sünnitaks ja riigivastalisele liikumisele ainult toeks ja abiks oleks. Kui siin tähendati, et tahetakse talukohtadelt võimalus ära võtta, edukalt tegutseda, siis on see täiesti põhjendamatu ette toodud, sest käesoleva seaduse § 3. on öeldud, et „kui tema käes kasutada oleva maa-koha eraldamine peakoha maa-ala sedavõrd rikub, et ta selle edenemist tuntuvalt raskendab, siis ei saa see popsidekoha mitte eraldatud“. See redaktsioon, kus öeldud on, et popsidekoha eraldamine ära jääb isegi siis, kui see peremehe koha põllumajapidamist tuntuvalt raskendab, see redaktsioon võimaldab ju väga laia tõlgitsemist.

A.Kärner (stp): Väga austatud Riigikogu liikmed! Kogukonna-, asutuste- ja

erarendimaade korraldusseadus nagu tahaks vastu tulla nendele väikestele inimestele, kes oma eluaseme asutanud talumaadele, ja kes senni ära rippunud on maaomaniku tahtmisest, kas peremees sallib veel ta majahütikest oma maa peal või mitte. Käesolev seadus tahab võimalust luua popsidele või vabadikudele seda maad omandada, mida nad oma higi ja vaevaga uudismaast üles harinud ja kasutanud. Kui suured on niisugused vabadikukohad, leiame seaduseelnõule ligipandavast seletuskirjast — 9.560 perekonna peale — 6.800 tiinu maad, see on keskmiselt perekonna peale umbes 2/3 tiinu ehk 2 Riia vakamaad. Et niisugune maalapikene inimesi ei toida, on igapähele selge. Vabadik saab käesoleva seaduse järgi ainult tema hurtsiku ümbruses tema poolt põlluks tehtud maa omandamise peale õiguse. Kuidas vabadikule vähemalt ühe lehma pidamist võimaldada, kellela maal äraelamine täitsa võimatuks muutub, seda see seadus arvesse ei võta. Kui sotsialistid maakommissionis selle peale tähelepanu juhtida julgesid, siis tõsteti paremalt poolt hädakisa, et vaadake, nüüd tahetakse taluperemeestelt nende higi ja vaevaga ülesharitud ja omandatud talukohad ära võtta. Minu teada ei ole ükski sotsialist kunagi sarnaste väidete esinenud, et taluomanikult ülesküntud põld või kultiveeritud maa ära võetakse ja antakse vabadikule. Just vastupidi — paljud taluperemehed kihutavad popsid sealt minema, kust viimased ise maa üles künnud ja väetanud, ja popsidekoht liidetakse suurtalu külge. Kui popsil on maja, siis läheb ka see taluomanikule. Meie nõudmine jääb ikka selleks, et suurtaluniku ülesharimata maa, mis seisab harimata suurest veeuputusast saadik, saaks neile kodanikudele antud, kes tahavad maale elama asuda ja omale leiba teenida. Nende hulka kuulub vabadik — väikemaapidaja. Meil ei ole maapuudust, vaid häda seisab selles, et suured maalahmad on läinud niisuguste inimeste eraomanduseks, kes nende käes olevat maad ülesse ei hari ega otstarbekohaselt ei kasuta. Maa eraomanduse aluseks on võetud sarnane põhimõte, nagu teatud loomal, kes heinasaadu otsas istudes ise heina ei söö, ega teisel loomal ka heina süüa ei luba. Võimaldades vabadikule omandada mõnetiinulise väikekoha, tõstame maa jõukust, vähendame riigi ja omavalitsuse kulusid hoolekande alal. Vabadik püüab oma maa viljakandvaks teha ja kasutamata karjamaadesse kantakse elu ja töö. Meie riigi tugevuse, sisemise rahu ja püsivuse seisukohalt välja minnes peab Riigikogu vabadikude seisukorra parandamise oma tähtsamate ülesannete hulka arvama, sellega kaitstes tööinimeste isiklikku varandust ja edasielamise

võimaluse algnõudeid, sellejuures jättes tähelepanemata parempoolsete nõudmisi, kes kaitsevad ainult seda eraomandust, mis nõrgema rahvakihi tugevatele ja jõukatele orjaks teeb ja seisukorda surub, kus päike ei paista.

Ligemalt silmitsedes arutamisel olevat seadust selgub, et üks kiht vabadikke on hoopis välja jäetud, kelle seisukorra maakommisjoni enamus küll lahendamise vääriliseks pidas, aga arvamisel oli, et nende küsimust saab ehk lahendada teise seadusega ja nimelt maakorralduseadusega. Selle tõttu jäid välja Saaremaa endised kroonuvaldade lapitalude piirides asuvad vabadikud, kes oma loomi põlvest-põlve karjatanud külakondade ühistel karjamaadel.

Nende vabadikkude tekkimise lugu on samasugune kui mujalgi. Nad on tulnud taludest. Taluperemeeste nooremad pojad on asunud külakarjamaa servale, on seal hurtsiku ehitanud ja nii eluaseme loonud. Viimasel maade korraldamisel 1861.—1865. aastatel tunnistati külakonna karjamaadele asunud vabadikud selle maa omanikkudeks, mille nad üles harinud ja kuhu elumaja peale ehitanud. Loomapidamine oli neile võimaldatud sellega, et võisid karja saata külakonna ühisele karjamaale, sest maa, mis vabadiku nimele kreposteeriti, oli ainult 1—3 vakamaa suurune. Vabadikkude arv Saaremaa kroonuvaldade piirides ulatab umbes 2.000 peale. Enne 1919. aastat oli nende vabadikkude arv palju suurem, aga maareformi tagajärjel on paljud mõisatest maad saanud ja selle tõttu on lapitalude piirides elutsevate vabadikkude arv langenud 2.000 peale. Kui aga arvesse võtta ka neid vabadikke, kes asuvad krunditud taludes, ja kellel ei ole mingisuguseid rendi- ega omanduslepinguid, siis tõuseb vabadikkude arv üle 3000. Harilikult elatavad vabadikud ennast väljas tööl käimisega — neid leidub igal pool ehitustöödel, kraavi- ja maaparandustöödel, vabrikutes jne. Paljud käivad tööl koguni väljamaal, suur osa neist meremehed. Vabadiku perekond, see on naine lastega ja elatanud vanematega elab Saaremaal omas majas.

Siaajani, nagu juba tähendasin, oli vabadikkudel võimalus loomi pidada selle tõttu, et võisid loomi karjata ühistel külakonna karjamaadel. Kujutage ette vabadiku seisukorda maakorralduseaduse vastuvõtmisega, mille järgi asutakse lähemal ajal Saaremaa lapitalude ja ühiskarjamaade kruntimisele. Siis tuleb vabadiku värava taha ühise külakonna karjamaa asemele ühe talu karjamaa, ja sellega on igähele selge, et endist võimalust loomapidamiseks vabadikul enam ei jää. Kruntitud talu omanik ei luba vabadiku looma oma karjamaale, nii nagu see sündis külakonna

ühise karjamaa ajal, kui terve küla asja otsustaja oli. Enne oli vabadikul võimalik saada mõisatest lehma pidamiseks heinamaad, niisama ka taludest lapimaade süsteemi ajal, sest taluperemees lubas tihti temale kaugeloleva heinamaasiilu vabadikule ära niitmiseks, kas tööpäevade või muu tasu eest.

Talude kruntimisega saavad siiluheinamaad ühte koondatud, on kergem maad harida ja tarvitab vähem tööjõudu, peremehel pole tarvis niipalju päevilisi pidada, sest kaob ära kibedal tööajal ühest kohast teise rändamine tööriistadega. Lapi- ja ühismaade kruntimise läbi ei saaks pops looma pidada, ja sellepärast peab küsimust nii lahendatama, et vabadik omale heina- ja karjamaa saaks, kas külakonna- või jälle riigi tagavaramaast. Rkl. härra Laarman soovitas oma kõnes, et tuleks vabadikkudele maad võtta kõigilt talupidajalt. Kõige hõlpsam ja õiglasem oleks seda teostada lapitalude kruntimise ajal, kui läbi viiakse üldine maade korraldamine. Meil on lapitalusid umbes 2000, samuti on ka nende piirides vabadikke kahe tuhande ümber. Kui võtame normi, et vabadikukoht oleks 5—6 hektaari suur, ja kui arvesse võtta seda, et meil on riigi tagavaramaid, samuti ka ülearu-seid ametnikkude maid, mis tingimata vähendada tuleksid, siis saaks nendest maadest hulgaliselt vabadikkudele. Veel on riigi metsade juures maid, mis kõlbulikud põllu- ja heinamaaks, ka sealt võiks vabadikkudele maad anda. Talumaade küljest karja- ja heinamaad vabadikkudele juurde lõigates ja lahusolevate tükkidena andes — tuleb lapimaade kruntimine tingimata päevakorrale. Kui jäetakse see vabadikkude õige nõue täitmata, siis ei suuda küll keegi enesele ette kujutada seda rahulolematust vabadikkude hulkades. Siin toodi ette, et vabadikkudele kruntide planeerimisega vahekordi rikutakse, kuid mina ütlen, et kui Saaremaa lapitalude vabadikkude seisukord arvesse võtmata jäetakse, siis just neid vahekordi teravaks aetakse. Minul olevate andmete järele on Saaremaal riigi tagavaramaid umbes 1700 tiinu, seal hulgas 1000 tiinu ümber heinamaad, müü osa karjamaa. Peab ütleva, et nende karjamaade hulgas on maad, näiteks mere äärtes, mis suurelt osalt kõlbmata. Samuti on heinamaast palju soomaid. Kui aga meil sookultuur läbi viiakse, siis võib soodest head heinamaad saada. Tänavu kevadel võeti Riigikogus vastu seadus, mille järele armuadra maad kogudustele tagasi antakse. Üksi Saaremaal on seda maad ligi 1800 tiinu ümber. Iga ev.-lut. usu kiriku juures on armuadra mõisa 80—300 tiinu suur. Need mõisad peavad riigile tagasi minema ja maapuudust kannatajatele välja antama. Siis veel ülearusid

ametnikkude maad. Saaremaal on 108 algkooli. Iga koolile on antud riigimaast talu, mille suurus 32, 25 ja kõige väiksemad 15 tiinu. Nende vähendamiseks võiks vabadikkudele vastu tulla. Ütleme, et vabadikukoha keskmine suurus võiks olla 5—6 hektaari, sellest suurusel ulataks küllalt ka kooliõpetajale. On mõttetu koolide käes nii suuri kohti pidada, mis praegu raskete tingimistega vabadikkudele välja renditakse. Ütleme, et meil on 3000 vabadikku ja kui iga vabadikukoha suurus oleks 5 hektaari, siis teeks see välja 15.000 hektaari. Kui vabadikkudele anda riigi tagavara ülearused ametnikkude ja armuadra maad, siis tuleks talumaade küljest minu arvates anda vabadikkudele umbes 7—8000 tiinu. See teeks, arvestades 2000 taluga, ühe talu kohta vähenemist keskmiselt 3—4 tiinu võrra, see aga sünniks karja- ja heinamaa arvel. Meie lapi-talukohtade suurus on keskmiselt võttes 10 vallas 30—50 hektaari, 7 vallas 50—75 hektaari. Seal talude kruntimise puhul võtta 3—4 tiinu, ei ole midagi kohutavat ja hirmsat, sest vähendamine sünniks heinamaa karjamaa arvel, mis seisavad harimata ja korraldamata. Statistika järgi on Saaremaal 16% põllumaad, 41% heinamaad ja 43% karjamaad. See mõne tiinu võrra vähendamine ei riku talu elujõukust, sest kruntimisel saavad talud ühte kokku koondatud, ning selle tõttu tõuseb koha väärtus. Kui veel seda arvesse võtta, et talude küljest võetud maa eest tasu maksetakse, siis ei võiks ju midagi selle vastu olla.

Lõpuks pean tähendama, et kui Riigikogu tuleb vastu Saaremaa vabadikkude õiglastele nõuetele talumaade kruntimise juures, siis annaks see tunnistust, et ka nende peale on mõeldud, kui vabariigi kodanikkude peale ja see oleks meie riigi püsivuse ja õigusliku korra aluseks. Seaduse II lugemisel saan etteodud põhjenduste kohaselt ettepanekud esitada, mis popsideseadust parandaksid ja täiendaksid.

Juhataja **A. Jürman**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Laarman'il.

M. Laarman (põl): Härra Veberman rääkis pikalt ja laialt sellest ülekohtust, mis taluomanikud popsidele tegevat, eriti mereannas olevatele popsidele, see on, kalameestele. Paremaks arusaamiseks ja asja illustreerimiseks kandis härra Veberman ette osasid ühest kirjast Pärnumaalt, nimelt Audru rannast, kus ta näidata tahtis, et seal iseäranis ülekohtu on sündinud talumaadel asuvatele popsidele. Härra Veberman'il on siin, ma ei ta kas tahtes või kogemata, väike äpardus juhtunud, minu arvates koguni suur äpardus. Härra Veber-

man andis nimelt selle kirja, mis ta siin ette kandis, minule tarvitada, ja seal võib igaüks näha, et seal ei ole jutt peremeeste, see on, omanikkude maa peal asuvatest kaluritest, vaid hoopis teistest. Seal käib üks lause nimelt nii: viimasel ajal püüavad riigirentnikud, kelle majad mererannas asuvad, lihtsalt välja suruda popsid, jne. — Siit võib igaüks järeldusi teha, kuidas mõnel pool tõsiasjadega ümber käiakse.

Teiseks tahaksin ma tähendada, et härra Kärner'i ütelses, nagu oleksin mina oma kõnes soovitanud, et kõigist taludest tuleks osa maad popsidele anda, on tegemist väikese arusaamatusega. Mina tähendasin küll, et härrad sotsialistid tegid maakommisjonis sarnase ettepaneku, ja et seal vähemalt järjekindlus on, mida keskrühmade ettepanekutes ei ole. Ka ütlesin mina, et kui tahetakse popsideseadust läbi viia, siis ei pea seda üksikute talupidajate arvel tegema, vaid tehkem siis juba nii, nagu härrad sotsialistid seda soovivad — võtke kõikidest taludest tükk maad ära.

Kolmandaks tahaksin mina tähendada, et — ma ei tea, kust niisugune oletus on tulnud, nagu oleksid põllumehed öelnud, et meie üldiselt popside küsimuse lahendamise vastu oleme, — mina tähendasin oma kõne algul selge sõnaga, et see küsimus tuleb lahendada, aga ma näitasin, missugused puudused sellel lahendamise viisil on, ja see on hoopis teine asi.

Juhataja **A. Jürman**: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Veberman'il.

E. Veberman (rhvsv): Minu eelkõneleja faktilise märkuse asemel esines poleemilise kõnega. Mina ei mõtle ka sedasama võimalust tarvitada, vaid tähendan ainult seda, et kui härra Laarman minu käest märgukirja paludes selle siin oma kätte võttis, siis oli tema arvesse võtnud mitte üksi märgukirja sisu, vaid ka need minu isiklikud märkused, mis ma pliiatsiga sinna juurde olin teinud. Ja vaadake, seda ei saa Teie ka poleemikaga ümber lükata, et säärane tegu Teie poolt ilus pole. See märgukiri aga, mis ma siin ette kandsin, räägib üldisest popside olukorrast Pärnu rannas. Muuseas nimetab tema ka popsikke riigirentnikkude maadel. Et aga käesolevas seaduses tegemist ei ole riigirentnikkudega, siis tegin mina pliiatsiga märkuse „peremehed“, sest siin pole kõneall maaomanik, vaid peremees. See on suur vahe. (M. Laarman, põl: Selles see asi seisab! J. Temant, põl: Uus õigekirjutuse viis!) See kiri käib üldse Pärnu ranniku kohta ja eriti Audru ranna kohta. Need aga olid minu isiklikud märkused. Teie võiksite ju minu portfelliga võib olla veelgi andmeid leida, mis riigirent-

nikkudest räägivad, kuid sel teel saadud materjaaliga polemiseerima tulla, see on lihtsalt alatu. Kui mina märgukirja Teile näha usaldas, siis oleksite pidanud lugema seda, mis tindiga kirjutatud, mitte aga minu isiklikke pliitsiga tehtud märkusi.

Juhataja A. Jürman: Kuna Riigikogu 2 tundi on töötanud, kuulutan veerandtunnilise vaheaja.

Vaheaeg algab kell 7 õhtul.

Pärast vaheaega jätkub koosolek kell 7.30 m.

Koosolekut juhatab abiesimees **A. Jürman**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Piiskar**.

Juhataja A. Jürman: Riigikogu koosolek kestab edasi.

J. Vain (stp): Senni on sõna võetud kõnealoleva seaduse puhul õieti tiibade poolt, niihästi paremalt kui ka pahemalt poolt, kuna keskkohal vaikib. (Vahelhüüe: Aga härra Veberman?) Härra Veberman tegi küll lühikesed märkused, aga neist välja lugeda keskkoha seisukohta on raske. Loomulikult ei või siis ka ennustada, missugune käesoleva seaduse saatus saab olema, kuid võib siiski üksikute asjaolude peale tähelepanu juhtida, mis mõnesuguste faktide ettetoomisel võivad ja peavad teistsuguses valguses paistma.

Põllumeestekogude Riigikogu rühma esitaja härra Laarman tõi ette, nagu oleks maakommisjon lõpupoole oma töödega nii rutanud, et kogukonna-, asutuste- ja erarendimaade korraldusseaduse arutamisel ei olla isegi rühmade esitajatele võimalust antud oma mõtteid avaldada. Ma märkisin üles maakommisjoni koosolekute arvu, mille kestel käesolev seadus arutamisel on olnud. Seal selgub, et eelnõu on komisjoni antud 13. veebruaril. Alguses maakommisjon küll töötada ei saanud, sest et eelarve vastuvõtmine oli, kuid töötama hakkas siiski pea, ja teatavasti sai maakommisjon oma tööga hakkama päev enne Riigikogu laialimineku. Seega on siis maakommisjon seaduse juures enam kui 4 kuud tööd teinud. Nende 4 kuu kestel on peetud 39 täit koosolekut, ja peale selle töötas seal veel alamkommisjon. Kui nüüd küsimus üles seada, missuguse suure seadusega õieti tege mist oli, siis näete, et kaust ei ole kuigi paks. Sellel seadusel on praegu 10 lehekülge, ja seda ainult selletõttu, et maakommisjon paar paragrahvi juurde võttis. Alguses oli paragrahve 31, kuna nüüd on neid 33. 33 paragrahvi 39 koosolekul mitte läbi võida arutada, on vähe usutav. (K. Tamm, põl: Väike töövilja-

kus!) Jah, väike tööviljakus. Põllumeeste kogude Riigikogu rühma mehed on ka sel arvamisel; kuid kõik Riigikogu liikmed ei tea, mispärast see viljakus nii väike oli. Kevadel maksis seadusega rutata, sest sügisepoole suvet oleks jõutud veel selle seaduse teostamisele asuda. Seda aga ei soovinud need inimesed, kelle kõneaga pärast piirata tuli, ja kes ühe ja sama ettepaneku, nagu varem sellest jutt olnud, kolm neli korda tegid. Nii vaieldi alguses mitu koosolekut selle üle, missugust seaduseelnõu läbirääkimiste aluseks võtta. See küsimus igatahes ei tarvitse niipalju kaalumist, vaid töötahtlikkuse juures võidakse seda otsustada juba esimese koosoleku algul, sest kui mõned seisukohad, mis teises eelnõus väljendatud, peaksid komisjoni enamusele vastu võetavamad olema, kui need, mis arutamise aluseks võetud eelnõus ette toodud, siis ei takista komisjoni miski asi materjaaliks jäetud seaduseelnõu sellekohaseid paragrahve valmistatavasse eelnõusse üle viimast. Järelikult, nagu osa põllumehi isegi arvab, töötas komisjon väheviljakalt, sellepärast et seaduseelnõuga sihilikult venitati. Maakommisjon kui niisugune loomulikult ei olnud õigustatud koos käima, ilma et koosolekute tööst vilja järele oleks jäänud. Tema oli sunnitud enam kui 1, 2, 3 korda ettetoodud mõteteavaldusi aja poolest kärpima hakkama. Sellepärast peaks siis arvama, et kõneaja kärpimine lõpuks kolme minuti peale maakommisjoni küllalt õigustatud oli.

Kui seaduseelnõu ka parema tiiva rühma ja tema liikmete arvates kiire on, ei tohtinud maakommisjon sellega viivitada. Et eelnõu parempoolsetelegi nagu kiire on, peaksime võima välja lugeda sellest, et härra Laarman siin ka kordas seda väidet, et „kiireks tunnustatud seadust aruandja viis kuud oma käes pidanud.“ Mina vaatasin tähtajad järele, et otsusele jõuda, missugustest päevadest need viis kuud koosnevad, mil seadus aruandja käes oli. Need viis kuud koosnevad järgmistest päevadest: 20. juuni, see on üks päev, siis 6. oktoobrist kuni selle päevani, mil seaduseelnõu esitati, nimelt 24. oktoobrini. Jätame kõrvale küsimuse, kas oli maakommisjoni juhatus kohustatud eelnõu tema redaktsioonilisest küljest arutamisele võtma, või aruandja, kuid kokku on komisjoni töö lõpetamise ja eelnõu Riigikogu juhatusel äraandmise vahel 1 päev juunis ja 18 päeva novembris. Need 19 päeva teevad „Vaba Maa“le ja härra Laarman'ile välja 5 kuud. Kuus on nende kalendri järgi vähem kui 4 päeva.

Uue kalendri looja härra Laarman'i ja tema kaaslaste poolt tuuakse ette, et eelnõu siiski olla liig vara Riigikogusse tulnud. Nimelt

on praegu maakorralduseseadus maakommissionis III lugemisel, ja niikaua, kui maakorralduseseadus Riigikogule esitatud ei ole, ei näe meie parempoolsed võimalust arutada kogukonna-, asutuste- ja erarendimaade korralduseseadust.

Enne seaduseelnõu arutamisele asumist võis arvata, et ta vastuvõtmisega sel kujul, nagu maakommission seda esitanud, paremalt poolt üldse vasturääkimisi oodata ei ole. Seda nimelt nende asjaoludel, et enam kui üks kõneleja paremalt tiivast kevadel riigimaa tarvitamise seadust arutades seletas, et maa eest kõrgemat hinda, kui see maakommissioni poolt ette pandud oli, ei ole võimalik maksta. Peab järeldama, et see hind, mis pärast välja kujunes, koguni maa majandusele kohane ei ole, vaid liig kõrge. Käesoleva seaduse juures on aga aluseks võetudki maahind, mis maksuma pandi riigimaa kohta. Põllumeeste kogudele ülearu kõrge hind peaks vähemalt rahuldav olemas maa jaoks, mis väärtuse poolest halvem.

Kuid ajal on teine külg. Ükski hind, ei paras ega kõrge ei rahulda taluomanikkude esitajaid, sest neil on tarvis erihinda porsimaa kohta. See erihind selgub nimelt siis, kui ette tuuakse, et kevadel vastuvõetud seadus, mis kõrvaldas kitsendused talumaade tükeldamise kohta, teostamist leidnud ei ole. Kaevatakse, et porsidel on lootust, et nad võivad oma maatükikesed saada ka riigimaa hinnaga, kui porsideseadus ükskord vastu võetakse. Järelikult, kui kevadel väljaantud seaduse põhjal lepinguid ei tehtud, siis pidi teiselt poolt maa eest nõutama kõrgemat hinda, kui riigimaa eest riik praegu võtab. Seda riigimaa hinda tahetakse aga tembeldada omal ajal väga kõrgeks. Niisugune on hinna alus, millega tahetakse porside käest senni faktiliselt tarvitada olevad maad nende omanduseks edasi müüa.

Kui meie asume veel kord, võib olla, et see on ülearune kord, porsikohtade saamisloo juurde, siis on see moment, mida põllumeeste kogude kõnelejad ette töid, üks kõrvalmomentidest; ei ole põhjendatud, et taluperemees väga kehv oli ja sellepärast oma talumaast maatükid vabadiku kätte andis. Peasjalikult on porsikohad sellepärast tekkinud, et taludel olid maatükid, mis seisid nende keskkohast kaugel. Võib võtta arvustiku andmeid. Nagu siin tähendati, võib neid arvustiku andmeid igamoodi seletada, aga ühte keelt kõnelevad nad kõik ja nimelt, et seal, kus talude loomine vanema aja saadus on, kus talud seisavad oma osade poolest üksteisest kaugel, seal meil porsikohti palju rohkem on. Siin pahemalt tiivalt kõnelejana ülesastunud rkl. Vomm võib oma vallast näiteid teile tuua, kui palju ja kui kaugel seal porsikohad peakohast asuvad — kunni 30

versta. Täitsa loomulik, et selles kauguses taluomanik ise oma maad ära kasutada ei saanud, ja täitsa loomulik on, et ta need maatükid välja rentis pikema aja peale, mis võimaldas rentnikule sinna hooneid peale ehitada. See on peamoment porsikoha saamise juures. Teine ka väga tähtis moment on maa pärandamine, see moment on natukene nõrgem. Kolmas moment tööjõu ligidaletõmbamine, asutades töökohti, on ka nimetamisväärt. Aga neljas moment — kehvuse pärast ühe osa maa rentniku kätte andmine — see on väga vähese tähtsusega.

Härra Laarman heitis ette, et neid küsimusi pahemal tiivalt küll mitmekülgsest programmis on, kuna aga linnarentnikkude kohta sotsialistide programm täitsa vaikida. Seda võidakse talle süüks panna; aga et eriti kohut mõista sotsialistliku partei programmi üle, siis võetagu veel süüdistusmaterjaliks juurde nimelt, et sotsialist ei näe linnarentnikkude tarvis mingisuguseid erilisi maatarvitamise norme ette, kui neid, mis maksuma on pandud riigirentnikkude jaoks. Kui meie nende kohta erilisi norme ette näeksime, nagu põllumeeste kogude rühm seda ette näeb porside kohta, loomulikult peaksime meie seda küsimust programmis eraldi käsutama. Kui aga asuda seisukohale, et maa, ükskõik kelle käes ta on ja ükskõik kellele ta edasi antakse, ühede ja samade tingimustega, ühe ja sama õigusega edasi andma peab, siis on täitsa loomulik, et liigitamisi meil tarvis ei ole. Linnarentnikkude ja linnade vahekordade lahendamise juurde kutsus maakommission linnade esitajad sellepärast, et temale näis, et eelnõu, mille Vabariigi Valitsus esitas, selles osas küllaline ei ole. Euroopa linnad laienevad praegu eestkätt aialinnade arvel: arendatakse eestkätt liikumisabinõusid, maa-aluseid raudteid, tramme jne. Kui meil sedasama linna laienemist ette näha, siis on loomulik, et ei tohiks maa-ala poolest neid omavalitsuse asutusi kitsastesse raamidesse suruda, vaid neile tuleb jätta see maa, mis praegu nende oma on. Selle juures ei jätnud maakommission taevatuulte kätte neid rentnikke, kellele nende käes kasutada olev maa omanduseks ei müüda, vaid normeerib nende renditingimusi. Selle kohta on vastavad paragrahvid seaduseelnõus. Järelikult ei ole siis rentnik ka selle osa maa peal, mis linnade kasvamiseks jäetud, väljaspool selle seaduse ulatust, vaid on seatud pisut teistsugusele alusele. Kui maakommission välja ei kutsunud linnarentnikkude esitajaid, siis ei kutsunud ta ka porside esitajaid eriti, sest linnarentnikkudel ega porsidel ei ole senni mingisugust üleriiklikku koondust. (Vahelhüüe: Tallinna linn.) Ma pean ütleva, et Tallinna linn, kui niisugune, ei olnud esi-

tatud. Kui komisjoni koosolekule ilmus ühes linnade esitajatega ka Tallinna linna esitaja ja seletust andis nende maade kohta, mis praegu linnarentnikkude käes 57-margalise aastarendi eest on, siis oli see materjal maakomisjonile väga kasulik, ja vahest ehk linnarentnikkude esitaja ei oleks neid andmeid ümber lükata võinud, vähemalt minul ei ole seda usku. Nagu öeldud, ei olnud ei linnarentnikkudel ei ka popsidel sellekohast üleriiklikku koondust ja täitsa loomulik, et siis ka üleriikliku koonduse esitajat välja kutsuda ei saanud.

Kui kevadel vastuvõetud talumaade tükeldamise keelu normid tühistati, ja kui selle uue seaduse põhjal popsideküsimus lahendatud ei ole, nagu seda härra Laarman'i sõnadest järeldama peab, siis seisab küsimus terves ulatuses uuesti jälle Riigikogu ees ja peab küll kõikidel selge olema, et ilma riigivõimu vahele segamata midagi oodata ei maksa. Kui maaomanikkude huvide kaitsjate poolt arvatakse, et eelnõuga, nagu maakomisjon seda esitas, meie eraomanduse õigus suuresti rikutakse, siis võib öelda, et ka sel juhtumisel, kui sellekohast seadust maksma ei panda, omanduse õigus rikutakse, ainult selle vahega, et eelnõu, nagu ta siin on, puudutab vähemal määral kehvade inimeste õiguste rikkumist ja natuke suuremal määral vahest jõukamate maaomanikkude kasusid. Ma pean aga põllumeeste rühma rahustuseks ütleva, et... (Vahelhüüded paremalt poolt: ...et põllumehed ei ole praegu rahutud.) Ma tahtsin sellepärast veidi oodata, et teie kõik kuulama jääksite — et seadus ei kindlusta kõike seda maad, mis popside käes on. Esiteks ei kindlusta ta neid maatükke, mis popsile renditud olid tema maja läheduses, ja mis sünnitasid ühes koos ta majapidamise. Eelnõu, kui ta seaduseks saab, lõhub terve rea niisuguseid majapidamisi ära. Lõhub neid sellepärast, et ta jätab popsile ainult selle maatüki, kus hooned peal, või olgu siis, kui ta väga üksiku teistest võib veel vabadikule anda sel põhjusel, et vabadik vähemalt poole sellest on üles harinud. Kuidas selle viimase, nimelt ülesharimise selgekestegemisega lugu on, seda näitab tulevik. Peale selle tõstetakse välja või sunnitakse kohtadelt lahkuma neid inimesi, kes oma ppsikohaga on talu keskkoha läheduses, kus vabadikukoha eraldamine rikub peakoha ühtlust. Ja see asjaolu jääb ära määrata kohalikkudele komisjonidele ja kuivõrd nemad seda peakoha ühtlust pühaks peavad, sellest oleneb, kui palju teise punkti puhul vabadikud oma kohtadelt lendama peavad. (M. Martinson, põl: Mis tähendab niisugune vorm „niivõrd kuivõrd“?) Ma ei ole rääkinud, härra Martinson, ametnikkudest, ja oleks väga kasulik, kui Teie enne seda seadust natukene

lehitseksite, siis leiate, et ametnikud ei teosta seda seadust, vaid vastavad komisjonid, kus on esitatud ühelt poolt maaomanikud ja teiselt poolt maakasutajad või rentnikud. (K. Tonkman, põl: Need on segi praegu!) Kuivõrd komisjonid loevad võimalikuks ja tarvilikuks kohtade peale popse jätta, teevad nad seda; kui nad aga tarvilikuks leiavad neid ära saata, siis teevad nad seda. Härra Martinson, kes asjast nähtavasti väga huvitatud on, on kuri põllutöömisteeriumi peale, et ta seda arvestikku ei ole Riigikogule ega maakomisjonile esitanud, kui palju vabadikke on sunnitud kohtadelt lahkuma. Kes selle põllutöömisteeriumi eesotsas ka oleks, sarnast prohvetit vaevalt küll leidub, kes ette öelda võiks, kuidas teevad tööd komisjonid, mis praegu lõpulikult moodustamata. See oleneb täiesti nendest, ja selle kohta on varane praegu mingisugust statistikat kokku seada. Üks on aga kindel, et nii ühed kui ka teised vabadikud, kes kohtadelt lahkuma on sunnitud, kaotavad teatud osa oma varandusest. Küsimus seisab selles, kuivõrd üks või teine sunniviisil oma eraomandusest ära andma peab, et see omanduse küsimus, mis meie selles asjas puudulikude seaduste põhjal niivõrd segane on, ükskord lahendataks. Niisugust Saalomoni, kes võiks sarnase vabadikkudeküsimust käsitava seaduse välja anda, et ühe kui teise poole õigused absoluutselt puudutamatuks jääksid, teie kunagi ei leia. Kelle huvid siin rohkem kannatada saavad, siin lähevad loomulikult põllumeestekogude ja meie arvamised lahku. Meie arvame, et Eesti riik ei teeks halvasti, kui ta vahest asuks ka meie kehvema kihi huvide kaitsmisele ja teeks seda jõukamate inimeste kasude arvel. Sennine seadusandlus ja sennine riigivõimu teostamine ei anna meile sellekohast tunnistust. Sennine seadusandlus ei jõua sel alal võistelda isegi tsaariaegse seadusandlusega. Minul on olnud juhus tähelepanu selle nähtuse peale juhtida, mis meil esile tuli möödunud aastaaja viimasel veerandil, nimelt müüs Vene riik nõndanimetatud kroonuvalla talusid, ja siis seisime meie nähte ees, et kes faktiliselt maa peal oli, see sinna ka jäeti, küsimata sellest, kas kellelgi teisel sama renditud maa peale rohkem õigust ei oleks, kui praegusel faktilisel kasutajal. Muidugi oli sel ajal nende inimeste pahameel arusaadav, kes ajutiselt olid maatükid teisele kasutada andnud. Täheandan, et Vene riik ja Vene riigivõim asus sellel seisukohal, et jõuka pahameel siin niivõrd tähtis ei ole, kui äraelamise võimalus kehvamatele inimestele. Mina arvan, et Eesti demokraatlik riik sellel alal võiks võistelda tsaariaegse korraga. (M. Laarman, põl: Seda tuleb teha

riigimaadel tingimata. J. Hünerson, põl: Siis, kui riigimaad ära kaotatud juba!) Kui siin tähendati, et eraomandust kui pühandust alal hoida tuleb, siis ei kindlusta põhiseadus seda niisugusena mitte, mille ees meie kui Moolok'i ees peame maha langema ja teda kummardama, vaid kindlustab eraomandust niivõrd, kuipalju inimene ta saavutamise juures on vaeva näinud, niivõrd, kui ta seda omaks tunnistada võib ja ühiskondlikkudes huvides kasutab. Olge üsna kindlad selle peale, et ka Eesti riik võib seista seisukorras, kus ka tema eraomandust ühel või teisel viisil sunnib kasutama, nii kui Saksa riik ilmasõja ajal maid kasutama sundis. Kirjutati maapidajale ette, mida ja missugusel määral ta külvama peab, kuigi see neile mitte alati majanduslikult kõige kasulikum ei olnud. Vilhelm II valitsus julges riigihuvides kätt eraomanduse külge panna, ja sedasama tohib ka Eesti riik, kui ta aga ära näitab, et see riigile kasulik on. Kui meie talumaapidamine teatud huvides on sinna maani jõudnud, et igalpool varem harimisel olevaid maid edasi harida ja viljaga külvata ei suudeta, siis ei ole mingisugust riiklikku kuritegu selles, kui neid maatükke võetakse ja tasu eest teise inimese kätte antakse, liiategi niisuguse tasu eest, mis maaomanikkude enestearvamiste järgi kaks kordakõrgem tasu on. Kuid härra Laarman'i arvates nii hirmus pahempoolne eelnõu ei näe sarnastest maade juurdeandmisest kurja undki. Tema ei anna kellelegi juurde, ta jätab ühe osa vabadikkudele ja kindlustab linnarentnikkudele need maad, mis nende käes on; teise osa vabadikke, kellel maja ei ole ehitatud, või kes ei ole üles harinud vähemalt pool maast, ajab ta oma eluasemelt minema. Siin peab järeldama, et pahempoolse löhna selle juures ei ole, või kui teie tahate siin pahempoolst näha, siis teie tunnete end küllalt natuke puudutatud, kui ma ütlen — see on küll enamlus varanduse võõrandamisega, kuid parempoolne enamlus. Tuul puhub paremalt poolt. See asjaolu, et aruandja pahempoolsetelt pinkidelt on, ei tee ettepanekut pahempoolseks, selle juures vaevalt tõsiselt tarvitseb peatuda. Aruandja ei saa esineda oma ettepanekuga, vaid komisjoni ettepanekuga, ja komisjoni ettepanek on niisugune, nagu ma teile juba nimetasin. Samade põhimõtete järgi nagu siin, võeti kevadel vastu ka põllumeeste kogude rühma liikmete rahulduseks kogukondade ja asutuste vahel olevate maade kohta seadus, mis keelas ära müüa neid maid kolmandatele isikutele. Siis ei olnud see seaduseelnõu aruandja pärast pahempoolne, kuigi käsitas linnarentnikke, kuigi puutus linnade ja asutuste pühasse eraomandusse.

Nagu tähendatud, see pahempoolseks nimetatud, sisuliselt aga täitsa põllumeeste kogude suupärane seaduseelnõu, ei anna ühelegi vabadikule süldagi maad juurde. Võtab ühelt täitsa ära, vähendab teisi. Seega on siis tegemist ainult äravõtmise ja vähendamisega popsikohdade juures, mitte aga juurdeandmisega ega uute kohtade loomisega. Osa popsnikke, kui see seaduseelnõu seaduseks saab, peab oma kohtadelt lahkuma. Teine osa jääb ilma sellest maast, mis ta väga paljude aastate kestel võis rendil tarvitada, ja kolmas osa, nagu minu eelkõneleja rkl. Kärner siin näitas, jääb ilma teatud maa-alast, mis ta majapidamise juures väga tarvilik on, nimelt karjamaast, missugused nähted Saaremaal tihti ette tulevad. Nii kohtadelt äratõstetavad, kui ka teised, kelle maa-ala vähendatakse, ja kolmandad, kes karjamaa tarvitamise õiguse on kaotanud, need satuvad, kui eelnõu ei täiendata ja parandata, halvemasse seisukorda kui nad praegu seda on. Siin pahempoolst näha on väga raske, see on meie kehvemate inimeste raskematesse olukordadesse asetamine. Paar paragrahvi on siin närvide rahulduseks, neid võiks nimetada palderjani paragrahvideks, nimelt, et põllutööminister võib anda neile, kes maakohtadelt lahkuma on sunnitud, tükikese maad asemele. Ta võib seda teha, aga võib ka mitte anda. Kohustatud see igatahes ei ole. Sellest paragrahvist võib välja lugeda, et põllutööministril ei tarvitseks ülesseatud maasaajate järjekorda silmas pidada. Tema võib, järjekorda kõrvale jättes, maa pealt äratõstetud popsidele maatükid kätte anda, aga nagu tähendasin, võib ta ka seda andmata jätta, ja seaduse rikkumist selles ei ole.

Mina ei vaidle sugugi selle mõtte vastu, et meil on neid maa-alasid, mis ülesharimiseks kõlbavad, pealegi kas meil nii õelda kolonisatsiooni poliitikat peaks arutatama ja jätkatama. Kuid see uus ülesharitud maa-ala, olgugi riigi päralt, ei ole sugugi selleks, et teda maaseaduse teostamisel ülesseatud järjekorras kandidaatidele anda. Tema peale on igal maasoovijal ühesugused õigused. (M. Martinson, põl: Tähendab, see on Teie soov, et meie põllupind ei laieneks!) Kuidas härra Martinson ühest või teisest mõttest aru saab, selles mina igatahes süüdi ei ole. Ma tõin aga ette, et riigimaad on sellepärast kergem kultiveerimisele võtta, et seal eraomanikke takistuseks ees ei ole. Meie kolonisatsiooni poliitika, kuivõrd ta puutus omal ajal riigimaase ja kuivõrd ta puutub nüüd ka tarvitatamata talumaasse, häid lootusi inimestesse ei istuta. See reform, millest meie praegu räägime, ei ole midagi niisugust, mis võiks laiaulatuslikum olla, vaid ta on kõige kitsam, mida üldse

vabadikkudeküsümuse lahendamisel ette kujutada võib. On katseid, mis häid tagajärgi ei anna ja meie kõnealolevat katset võrrelda Soome torparite seadusega on liig julge. Minul ei ole lootust, et meie suudaksime niipalju täiendusi sisse võtta, et ta võiks Soome sellekohase seaduse kõrval seista. „Meie maaomanikkude eraomandus on rängalt puudutatud, alus, mille peal Eesti riik senni istunud, hakkab varisema kui Jeeriku müür.“ (M. Martinson, põl: Gustavson oskab palju paremini neid salme kui Teie.) Jeeriku müür oli väga nõrk, see puhuti toruga maha; kindlus, kus meie maaliit istub, on ka nähtavasti sarnane, mida võib vasktoruga maha puhuda. Siin ei ole tegemist mingisuguse faktilise eraomandusega, võiks ainult rääkida hindadest, millega maaomanikud ise oma maad müüksid, ja hinnast, millega võõrandatakse maa käesoleva seaduse alusel. Kui see vahe tõepoolest nii suur on, et eraomandus selle all kannatab, siis on sellel jutul teataval määral alus. Kui seda aga ei ole, siis jääb ta väga suurel määral arusaamatuks. Kui meie riigirentnikude rent, mis kooskõlas on riigimaa hinnaga, küllalt suur on, ja kui meie vabadik maa samadel alustel ja sama hinnaga saab, kui riigirentnik sai, siis peaks arusaadav olema, et see rent meie talupidajat ta eraomanduse juures eriliselt kaebama ei tarvitse panna. Mis puutub aga sellesse, et need maatükid väljaostmisele või lõpulikule võõrandamisele võidakse määrata, siis ka siin ei peaks eriliselt kaebamise põhjust olema, jällegi nende samade hindade võrdlemise alusel. Ei peaks tähtis olema, kas eraldatava maa eest vähema või rohkema aastate kestel ta väärtus välja maksetakse, kui igaaastane maks väiksem ei ole kui see rent, mida maaomanikud senni oma rentnikkudelt võtsid; kui ta vähem ei ole, siis ei ole talupidaja eraomandus raskesse seisukorda pandud. See asjaolu, et ta võis laenusid oma talu peale teha, mis langeb tema talust eraldatava osa peale, ei ole küllalt põhjendatud. Vastav paragrahv käesolevas seaduses näeb ette, et kui talu peale rohkem võlgasid oli tehtud, kui ülejäänud osa seda kanda suudaks, siis on peakohaomanikul õigus vastav osa panna eraldatud koha peale, ja eraldatava koha omanik loomulikult selle eest vastutab.

Missugused aga need võlad on, sellejuures ei ole ülearune puudutada seda asjaolu, et kõik meie kinnisvarade peal olnud kreposteeritud võlad makseti väga kerge kursiga välja, kuldrubla maksis $1\frac{1}{2}$ marka ja $1\frac{1}{2}$ marka on pisut vähem kui üks kopik. Seega on siis meie kinnisvarade eest nende ostmiste puhul teatud osas makstud ainult 1%. Kui aga keegi suutis Eesti ajal uusi võlgu juurde teha, siis on selle

kohta küll öeldud, et meie maapidamine praegusi pangaprotsente välja ei kannata, siin pidi tegemist olema maaparanduse, inventaari ja võib olla tulekahju puhul üksikutele antud ehituslaenudega; need aga ei ole küllalt kõrged, ning võidakse ümber kirjutada kohapeal. Sellepärast kõik need kollitused, mis siin ette toodi, on rohkem kuradimaalimine seinale. Rohkem on õigust pahempoolsetel näha selle eelnõu puudusi, nii sisulisi kui vormilisi, kui paremalt poolt.

K. Tonkman (põl): Austatud Riigikogu liikmed! Kõigepealt pean mina tagasi tõrjuma need süüdistused, mis pahempoolsete kõnelejate poolt on ette toodud, et põllumeeste rühm ja põllumeeste rühma liikmed, kes siin kõnetoolil käesoleva seaduse puhul on kõnelelennud, olevat popsiseaduse vastu, et nad ei tahtvat sugugi, et popsiküsimus lahendataks, vaid et see peab niisama jääma. See ei ole õige. Vaid siin on asjast meelega või mitte meelega valesti aru saadud.

Põllumeeste rühma seisukoht on algusest saadik see, et popsiküsimus peab lahendatama, aga kuidas seda küsimust lahendada, selle põhimõtte juures on põllumeeste rühma seisukoht ja pahempoolsete seisukohad lahku läinud. Põllumeeste rühma seisukoht on niisugune, et meie talukohtasid ei tohi tükeldada. (J. Vain, stp: Praegune seadus konstateerib fakti.) Mina ütlen, see fakt ei ole fakt, et talumaad peab tükeldatama, vaid talukohad peavad selleks jääma, nagu nad praegu on. Seda on ka pooldanud teie rühma esitaja. Minul on selgesti meeles härra Martna kõne, kui ta maaseaduse täiendamise seaduse juures sõna võttis ja ütles, et meie ei tohi suuremaid elujõulisi kohti tükeldada, sest oleme küllalt majanduslikku elujõudu kaotanud, et liiga palju on tükeldatud. Nüüd minnakse meie vähemate talukohtade juurde, kellel ei ole landstelle suurus, ja need, mis on üle 20 hektari suured, nende küljest tahetakse tükid ära võtta. Missuguseid loogilisi järeldusi võib sellest teha? Ükskord ütles teie esitaja, et elujõulisi kohti ei tohi tükeldada, et need peavad alles jääma, ja teinekord öeldakse jälle, et lõhkuge ka talukohad ära. Minu ja põllumeeste rühma liikmete arusaamise järgi on praegu maad nii palju, et seda küsimust oleks võinud palju parematel tingimistel ära lahendada, kui seda praegu siin lahendada tahetakse. Meil on suured riiklikud tagavarad olemas. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Vaadake, Teil ei ole neid andmeid, aga minul on. Igas maakonnas ja igas vallas on riiklikke maatagavarasid. Meil jääb veel maad üle, kui üldse popsikohtade lahendamine tarvitab, aga neid

riiklikke maatagavarasid ei saa kätte, need on lukus just taga. Eriti pean ma etteheiteid tegema põllutöoministrile. Mul oli juhus 4 aastat tagasi 2 popsi maasaamisega põllutöoministeeriumi ja vastavaid riigiametnikke tülitada. Tülitada sellepärast, et kõik palved ja uksekulutamised asjata olid. Näiteks kraavitati riigi kulul Läänemaal suurem tükk maad, nimelt Laiküla soo ära. Asjatundjate arvamise järgi on see üks parematest soomaadest. Põhjavesi on ära, suured kaanalid on sisse kaevatud juba 5 aastat eest. Kuid ühtki desätiini maad sealt kätte ei saa. Laiküla soo on vist, kui ma ei eksi, üle 3000 tiinu suur, väga suur maatükk. Pean ütleva, ja seda võivad kõik kinnitada, kes sealt mööda on käinud, et seal võib väga headel tingimistel praegu asuda. Suurt metsa ei ole, lage, ilus, ühetasane kui laud, tähendab suuri raskusi ja takistusi ei ole, mis keelaksid seda maad üles harimast. Kuid maad sealt kätte ei saa. Anna palvekiri ühte kohta sisse, anna teise kohta, ei mingisugust tagajärge, aga selle popsiseadusega on põllutöoministeerium küll hakkama saanud ja selle seaduse ilma kindlate andmeteta esitanud. Kui meil asja peale niimoodi vaadatakse, siis võib juhtuda, et Laiküla soo ja palju teisi häid riiklikke maid 5—10 aastat veel kasutamata ja välja andmata jääb, ning riigi raha, mis kraavidesse mahutatud, seisab kasutamata, aga väikseid talusid hakatakse jagama. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Kes selles siis süüdi?) Ma küsin just praegu, kes süüdi on, ja näitan, et eestkätt on põllutöominister süüdi. Seda maa-ala ja teisi riiklikke maatagavarasid ei ole arvesse võtnud ka maakommisjon, kes seda popsiseadust arutanud, kuhu meie võiksimise popsisid asetada ja neile elujõulisi kohti anda, mitte aga niisuguseid elujõuetuid kohti, mis meie saame väikeste talude lõhkumisest. (A. Jõeäär, stp: Teie oma mees oli põllutöoministeeriumis, kui maareformi teostama hakati, ja kes siis maad said? L. Johanson, stp: Suured härrad!) Kes see mees oli seal? (L. Johanson, stp: Teie mehed on kõik seal olnud!) Kui riiklikust maatagavarast popsidele maad anda, siis võiks neile ka laenu anda samade tingimistega, kui asunikkudele. Selle vastu ei ole keegi ja ei saagi olla. (L. Johanson, stp: Maakommisjonis olite selle vastu!) Ei ole olnud maakommisjonis selle vastu. Mina räägin praegu põllumeeste rühma seisukohalt, ja meie pooldame seda seisukohta, et meie popsidele tuleb maad anda riiklikust maatagavarast. Mina räägin just selle poolt, ma ei tea aga, kas härra Johanson ei saa aru või ei taha aru saada, et mina selle poolt räägin, et popsidele maad tuleb anda, et nad elujõulisi

kohti võiksid luua, aga selle vastu olen mina, et väikesed talud ära lõhutakse.

Minul tulevad tahtmata Goethe sõnad meelde: „Ära tee kellelegi head, et sulle kurja ei tehta.“ Nii tuleb seda seadust mõista. Head tegid need põllumehed, kes lubasid oma maa peale saunad ehitada. Nüüd tasutakse neile head kurjaga. Nendel on igalühel lepingud olemas, missugustel alustel on keegi maja ehitanud. Taluperemehed olid täiesti head inimesed, kes saunad lasksid oma maa peale ehitada, nüüd tasute teie head kurjaga, sest niisugust seadust pole üldse olemas olnud, nagu teie seda tahate ja nii öelda kalevi all haudute, et keegi tuleb ja näitab kepiga, ma tahan omale siia maja ehitada, ja seda lubatakse. Popsidel on mitmesugused lepingud, mitmesuguste tingimistega, ühedele anti maa sauna ehitamiseks eluksajaks rendile, teistele teatud aja peale. Kui kõike seda mitmekesisest materjaali sisuliselt vaadata, siis saame väga huvitava pildi sellest, kuidas popsid tekkinud. (L. Johanson, stp: Ja popse kurnatud!) Kas teate, härra Johanson, popse ei ole keegi kurnanud, selleks on popsil võimalusi, et ta ennast kurnata ei lase, ta on niisama elujõuline inimene. Minu teadmise järele ei ole popsid kunagi niisugust lepingut teinud, et nad taluperemehe kurnamise all oleksid kannatanud, vaid nad on iseseisvad, vabad inimesed olnud ja oma rendi ära maksnud kas rahaga või tööga. Läänemaal on palju niisuguseid saunamaju taluperemehe krundi peal, kus naine ja lapsed elavad, kuna perekonnapea ehk mees käib suvehooajal linnas tööl ning talvel tuleb koju. Kui taluperemees tuleb talvel saunameest tellima heinu tooma, siis paneb saunamees jala voodiotsa pealt seina peale ja ütleb, et minul pole tarvis tulla, mina tegin suvel tööd niipalju, et talvel süüa saab. (L. Johanson, stp: Tubli mees! Kui peremees minu juurde tuleks, ütleksin mina sedasama.) See on Teie arvamine, härra Johanson, Teie ütlete, tubli mees, aga varsti tuleb see pops ja registreerib ennast linnas kui töötatööline, ja ütleb, et mul ei ole maal tööd, ja siin räägite teie, et peremehed popsid välja kurnavad, kuna see hoopis ümberpöörduvalt on — pops kurnab peremehe välja. Pahempoolsetel näib üldse see arvamine olevat, et talukohad tulevad lõhkuda ära, et neist neetuist talukohtadest lahti saada, kuid teie ei vastuta nende tagajärgede eest, mis siis tulevad. Võtke lõhkuge talukohad ära, siis vaatame, mis tuleb! Härra Verman ütles põllumeestele, et vaadake, teie ei pea kokkulepet, et härra Päts'i ajal olla kokkulepe tehtud, et popsideseadus peab vastu võetama. Kuid ma toon faktina ühe kokkuleppe punkti, mis oli niisugune, et pidi ankeet

toime pandama, ja pidi statistika andmeid korjata, kuidas popside lugu õieti on, kes on pops, kuipalju maad nende käes tarvitada on, ja veel palju teisi küsimusi. Kuid meil ei ole kindlaid andmeid selle kohta, kui paljuid elanikke see seadus puudutab. Teie ei tea seda, härra Johanson. (A. Vomm, stp: 36.000 hinge!) Nii üldlausestes ei saa asja võtta, et teie ütlete, et ümmarguselt on 36.000 hinge, see arv laseb enese juures väga palju kahelda. Siin on mitmelt poolt öeldud, et see riigile väga hädaohtlikuks võib muutuda, kui popside seadus vahekordi ei lahenda, see tähendab teiste sõnadega, popsid lähuvad rahutuks, aga ma ütlen niipalju, et taluperemehed võivad ka rahutuks minna. (L. Johanson, stp: Mis sest?) Kuidas, mis sest — ühel pool öeldakse, mis sest, ja teisel pool seda ei küsita. (O. Gustavson, stp: Tonkman on ka rahutu, tont teab mis pärast!) Kellamees on õppinud kella lööma, ta võib lokku lüüa! See läheb minule väga vähe korda, et Teie, härra Johanson, seal vastu räägite.

Kui tahetakse rahu maija saada, ja küsimust rahvamajanduse seisukohalt vaadata, siis tuleb seadus nii välja anda, et küsimus oleks rahulikult lahendatud, aga mitte asjata teravaks aetud. Meie rühma liige härra Laarman tõi küsimuse väga pikalt ja laialt ette, kus ära näitas, et maakomisjonis põllumeestelt sõna ära võeti. Muuhulgas vaidles aruandja selle vastu ja ütles, et kaust ei olevat nii suur, et siin ei saanud sõna võtta. Minu arusaamise järgi ei saa seaduse tähtsust suuruse ja paksusega võrrelda, kuid siin on põhimõttelik küsimus, ja minu arvates, kui komisjon oleks õiglaselt toimetanud, siis ei oleks ta tohtinud vastaspoolelt sõna ära võtta ja teda keelata rääkimast. Nüüd öeldakse, et meie rääkisime nii mitu koosolekut, ja sellega on asi korras. (J. Vain, stp: 39 koosolekut!) Näib, et on palju arusaamatusi, kus põllutöoministrium ei anna riiklikke maatagavarasid popsidele välja, ja see on nähtavasti ka aruandjale uudis. Ka maahinna küsimus ei ole seaduses selge ja õiglane. Seaduseelnõust on välja jäänud, kuidas toimetatakse nende kohtadega, mis hiljemalt ostetud, see on 1920., 1921. ja 1922. aastal. Toome näite, võtame talukoha, mis ostetud paari miljoni marga eest, mille peal aga neli popsikohta. Selle seadusega lõigatakse popside kohad välja ja antakse popsile, kes maatüki hinna tasub 36 aasta jooksul, makstes 3%. Toogu maakomisjon mulle ette ja näidaku, kust saadakse praegusel ajal laenu 3%-iga. Taluperemees, kes talu ostis, võttis pangast laenu 16% eest, nüüd peab aga 3%-iga edasi

andma. Meie ei või ometi üksikuid inimesi vaeseks ja teisi esimeste kulul rikkaks teha.

Mina olen selle seaduseelnõu põhjalikult läbi lugenud, pole aga selgust leidnud, kuidas tahetakse niisugust varem ostetud kohtade küsimust lahendada. Niisama ei ole ka käepärast statistilisi andmeid selle kohta, kuipalju niisuguseid talusid võiks olla. Ühele võib küsimus selge olla, et muudkui võtame käest ära, tõmbame teisel naha üle pea ja asi korras. Selles seaduseelnõus on väga palju puudusi, ning teda ei saa nii kergesti vastu võtta. Aruandja ei vaielnud selle vastu, et komisjonis sõna ära võeti ja kõneaega piirati kolme minutiga. Ma küsiksin, kuidas võib kolme minutiga näiteks maahinna küsimust läbi rääkida ja selgeks teha. (Aruandja J. Vain: Teie räägite praegu palju, aga midagi ei saa selgeks.) On palju inimesi, kellele midagi selgeks ei saa teha.

Nii näeme, et selle seaduseelnõuga on rutatud, ei ole küllalt tõsiselt neid asjaolusid läbi kaalutud, mis vastaspoolele asjalikuks ettekandeks väga tarvilikud oleksid olnud. Riigikogu ei võiks seda seadust niisugusena vastu võtta, vaid peaks tingimata tagasi lükama.

J. Tõnisson (rhv): Austatud Riigikogu liikmed! Vabadikkude- või popsideküsimuse lahendamine on tarvilik mitte ainult sellepärast, et Riigikogu ees on küllalt autoriteetlikke lubadusi antud Vabariigi Valitsuse poolt selle küsimuse lahendamiseks, vaid kõigepealt sellepärast on tarvis seda küsimust lahendada, et sennisel kujul popsideküsimus teatava ühiskondliku ärevuse allikaks on olnud ja ähvardab jääda.

Meil on aastast aastasse pikendatud väikekohtade rendilepinguid, et mitte raskesse olukorda sattuda lasta neid, kes rendilepingu alusel väiksel määral maad on kasutanud. Sellejuures on kahtlemata väga palju raskusi tekkinud niisuguste rendilevõtjatel kui ka rendileandjatel. Sest rendilepingu pikendamise seadusega ei suudeta lahendada neid üksikasjalikke huvi-vahekordi, mis selle seaduse alla käivad. Juba sellelt seisukohalt on tarvis vabadikkudeküsimus kord lõpetada.

Kuid sellejuures tuleb tõesti keelduda niisugust seadust välja andmast, mis üht poolt soodustaks teise poole kulul. See ei edendaks ühiskondlikku rahu, vaid rikuks vahekordi ka edaspidiseks.

Sellelt seisukohalt ei saa mina isiklikult ega minu poliitilised sõbrad seaduseelnõu sel kujul, nagu ta maakomisjoni poolt esitatud, täielikult heaks kiita. (M. Laarman, põl: Aga komisjonis olid Teie sõbrad seaduse poolt!) Üksikasju ma ei tea, aga niipalju kui mina tean, on rahvaerakonna rühma esitajad mitmel puhul vaielnud üksikute ettepanekute vastu, mis siin vastu võetud. Igatahes pean mina rõhutama, et selle seaduseelnõuga tarvis ei ole ühekülgsest küsimust lahendada, vaid kõigepealt peaks see seaduseelnõu selleks kaasa aitama, et vabadikkude ja maaomanikkude vahekorid laheneks poolte vastastikusel kokkuleppel. Seaduseelnõu peab õieti selleks virgustust andma. Kuid ühtlasi peab selle seaduseelnõul ülesandeks olema sarnaseid vahekorid, kus vastastikku kokkulepet ei tule, siiski lahendada. (A. Vomm, stp: Seda ta tõepoolest on.) Sellest seisukohast pean mina seaduseelnõu, nagu ta oli omal ajal esitatud Vabariigi Valitsuse poolt, otstarbekohasemaks tunnistama. (Vahelhüüe põllumeeste ridadest: Õige! Täitsa õige!)

Kõigepealt ei saa siin rõhutamata jätta, et seaduseelnõu maakomisjoni poolt esitatud kujul liiga kaugele läheb. (M. Laarman, põl: Ja väga segane on.) On tarvis kõigepealt selgeks teha, keda mõistame vabadikkude all. (M. Laarman, põl: Seda oleme algusest peale nõudnud.) Ja seda on võimalik valitsuse poolt esitatud seaduseelnõu § 2. punkt 2. all kindlasti ära tähendada. Kõigepealt tulevad vabadikkudeks need lugeda, kellel on omad eluhooned. Kui selles asjas veel kaugemale läheme, tekib selgusetus.

Sellelt seisukohalt välja minnes arvan mina, et ära tuleks jätta § 2. punkt 2. esimese lõike teine pool, kus öeldakse, et vabadikule jääb maa siis, kui ta vähemalt poole kasutadaolevast põllumaast uudismaana üles harib. (K. Tamm, põl: Õigus, see tuleks välja jätta.) Siin tuleks selgusetus selles mõttes, et kas mitte uudismaaharijale ole maa odavamatel tingimustel harida olnud, millega ta oma töövaeva eest, mida ta uudismaa harimisel kulutas, on tasu saanud. Kuigi vabadiku mõiste selles mõttes kindlaks määrame, et tulevad vabadikkudeks lugeda ainult need, kellel omad eluhooned on, siis tuleb teiselt poolt ometi veel rõhutada, et meie nende heaks, kellel on omad eluhooned, talusid ei tohi lõhkuda. Isiklikult ei ole ma sellel seisukohal, et see juba talude lõhkumine oleks, kui väikseid ääremaakohti või sarnaseid vabadikukohti, mis talumajapidamist ei takista, taludest eraldataks. Hädaohtlikuks läheb maade

tükeldamine ja väikeste kohtade eraldamine ainult siis, kui meie kindlaks ei määra seda ülemmäära, mis vabadikkude kohtadel peab olema. Sellelt seisukohalt välja minnes peaksime § 17. ära tähendada, et korraldamisele määratud rendi — § 2. p. 3 — ja vabadikukohad — § 2. p. 2 — eraldatakse sennises kasutamise suuruses, kuid igal juhtumisel kogupinnas rendikohad mitte üle 50 hektaari ja vabadikukohad mitte üle 5 hektaari. (K. Tamm, põl: Nii see just harilikult on.) Kui meie selle määra juurde jääme, siis võime öelda, et kõik need kartused, millest siin talupidajate seisukohalt on kõneldud, kõrvaldatakse. Siis ei ole kellelgi põhjust öelda, et meie elujõulisid talusid hävitame.

Teiselt poolt ei saa salata, et tarvis on nendel inimestel, kes maaomanikkudega kokkuleppel omal ajal eluhooned on maa peale ehitanud, endid selle eest kaitsta, et nad juhuslikult oma eluasemeid ei kaotaks ühes pinnaga, kus nad võiksid töötada. See on meil sotsiaalselt hädaohtlik nähtus olnud, kui aasta 50 eest eriti Kesk-Eestis, aga ka Lõuna-Eestis hakati asunduskohti ja väikevabadikukohti sihilikult hävitama, et kõiki põldu kõrsvilja alla võtta. Selle tagajärjeks oli pärast tööjõu puudus, olid tagajärjeks suured raskused põllumaade põhjaliku kultuuri alla viimiseks. Oleme sellest ajakirjanduses, põllumeesteseltsides ja mujal küllalt kõnelenud aasta 30 eest, kui ekslik see vool oli. Nüüd sihilikult hakata hävitama väiksemaid vabadikukohti, tähendaks seda viga, mis omal ajal tehtud, korrata. Meil ei ole tarvis hävitada neid kohakesi, mis aitaksid tõesti üksikuid perekondi maa külge siduda, mis aga aitaksid ühtlasi tarvilikku tööjõudu juurde luua, mis maakultuuri süvendaks. Kui niiviisi vabadikukoha suuruse ülemmäära kindlaks teeme — mis liiga väike, aga ka liiga suur ei ole, 5 hektaari piirides, — siis saame teiselt poolt kõrvaldada ülekohtu, kui valitsuse seaduseelnõu juurde maksuma jätame § 1. lõpus oleva märkuse: „Selle seaduse alla ei kuulu äri- ja tööstuskohad ja nende tarviduseks eraldatud maa-alad.“

Väga paljudel taludel, iseäranis käidavamate kohtades, on asutatud poed, ärikohad, kus maa rendilevõtjad on suure majandusliku kasuga seda maad võinud pidada, kui nad ka võrdlemisi kõrget renti on maksnud. Kui meie nüüd seaduslikult tahaksime sundida maaomanikke seda eriliseltselt kallist pinda ära andma hariliku hinnaga, siis oleks see üksikute inimeste omavahelistesse majanduslikkudesse vahekoradesse segamine ilma mingi tõsise alu-

seta. (K. Tamm, põl: Tahetakse isegi alandatud hinnaga anda!)

Sellelt seisukohalt võime meie aga ühtlasi hoolt kanda, et maahind meil selle seaduse järele ei soodustaks ühte poolt teise kulul. Valitsuse seaduseelnõus oli tähendatud — § 19-das — et maakoha väärtus määratakse keskmise kohaliku hinna alusel, kuid see ei tohi kõrgem olla, kui sama koha kohta riigimaade põliseks tarvitamiseks ja rendileandmise seaduse alusel väljaarvatud hind kahekordselt. Kommisjonis on aga nüüd arvatud, et tarvis on seda määrust muuta, sest et riigimaade hind eraomanduseks omandamise korral tõsteti selle kavatsuse vastu, mis üksikutel rühmadel omal ajal oli. Kui meie seda riigimaade hinda keskmise kohaliku maahinnaga võrdleme, siis peame meie tunnistama, et see ikkagi veel väga odav on. See maahind tõuseb õieti tegelikult ainult poole hinnani. (O. Gustavson, stp: Aga härrad põllumehed seletavad komisjonis selle vastu.) Mis põllumehed seletavad, see ei puutu minusse, mina aga konstateerin tõsiasja, et lugu nõnda on. Ja tegelikult tunnistavad ka asunikud, kes riigimaade hinna väljaarvamise kohta endale selgust on muretsenud, et seda hinda kuidagi kalliks ei tule nimetada. Kui meie aga nüüd tahaksime selle hinna ülemmääraks võtta vabadikukohtade eraomandusesse viimisel, siis soodustaksime meie väikseid vabadikke taluomanikkude kulul, ja nagu mina enne rõhutasin, oma poliitiliselt seisukohalt ei saa mina niisugust asja heaks kiita. Sest minu arvamise järgi ja rahvaerakonna seisukohalt ei või poliitilist võimu selleks kasutada, et soodustada ühte poolt teise kulul ilma tarviliku töota ja teenistusega. Sellelt seisukohalt ei tehta ka mingisuguseid raskusi vabadikkudele, kui niisugune keskmine kohalik hind maahinna määramisel aluseks võetakse. Ja meie võime ette öelda, et kui vabadikkudele võimalus avaneb sarnase hinnaga maad omandada, siis vististi rahulolematust seal karta ei ole. Teiselt poolt ei ole aga siis taluomanikkudel mingisugust põhjust karta, — ei oleks ka vististi seda tunnet, et nende oma võetakse ja teisele antakse, vaid siis lepitaks vististi ilma suurema ärevusega. Ja see oleks meile selle seaduse väljaandmisel tähtsamaks sihiks.

Sellejuures peame meie aga vaatama, et meie ka oma linnadele ülekohut ei teeks. Siit on küll kõneldud õige sihilikult, nõnda nagu võidakse nüüd linnadele siin koormat peale panna. Kui meie aga mõtleme, et linnad selle sissetulekuga, mis neil maadelt on, peavad eriti oma kogukonna tarvilikke nõudeid rahuldada

katsuma ja kultuurülesandeid täitma, siis ei tohita siin neile liiga teha. Maaseaduse väljaandmisel võeti see arvesse, jäeti linnade maad alles. Ei tule nüüd jällegi teistsuguseid vaatekohti võtta. Sellelt seisukohalt oleks ka tarvilik, et meie § 2. p. 3. all jätaksime need põhjused maksma, mille põhjal nüüd ei saa vabadik ega rendikohapidaja nõuda, et temale selle seaduse põhjal maad antaks. Seal on üles loetud korrad — punktid või literad a, b, f, g — kus vabadikul on mujal maad eraomanduseks või põliseks tarvitamiseks; või kui riik temale kindlustab iseseisva koha, mis oma põllumajandusliku väärtusega endisele kohale vastav, või kui vabadik on kaotanud rendiõiguse kohtuotsuse alusel... Kuidas meie saame siis veel kohtuotsuse kiuste temale maad anda?! Või edasi, kui vabadik on kohtu poolt süüdi mõistetud ja karistatud kõigi õiguste või kõigi iseäralikkude õiguste kaotamisega. Vargaid ja kelme meie ometi selle seaduse põhjal maad peale istutada ei saa! Sellelt seisukohalt peaksid need väljavõtted maksma jääma. (Aruandja J. Vain: Aga riigirentnikkude kohta?) Maksavad! Riigirentnikud kaotavad maaseaduse teostamise määruse põhjal sarnasel korral õigused maa kohta. Kui meie nüüd iseäranis veel rõhutame, et põllutööstusriiumil õigus on varustada vabadikke, kes ilma maata jäävad või kes maad ei saa nõuda käesoleva seaduse põhjal, — varustada neid riigimaade tagavara arvel, siis ei ole see ainult tühine deklaratsioon, nagu üks eelkõnelejatest tähendas. Kui see juba Riigikogu poolt on juhtmõtteks antud, siis on võimalik Riigikogul selle üle valvata, et Vabariigi Valitsus ja ka põllutööstusminister selle juhtmõtte järele käiksid.

Ja kui meid tõesti juhib püüd selle seaduse väljaandmise teel avaliku ärevuse allikaid kõrvaldada selleks, et tõesti kokkuleppe vaim saaks vahekordi vabadikkude ja maaomanikkude vahel lahendada, siis on minu arust iseenesest mõistetav, et Vabariigi Valitsus ja põllutööstusminister, olgu nad kust erakonnast tahes, seesmiselt kohustatud on ja vististi ka püüavad selle eest hoolitseda, et neil kordadel, kui riigi maatagavarad olemas ja vabadikkude kohtade eraldamine kahju tooks taludele majandusliku kasutamise seisukohalt jne., varustatakse neid inimesi riigimaade tagavara arvel. Siis saame sellest ärevast küsimusest üle, ja meil ei ole tarvis ei Riigikogus, ega ka väljaspool neist küsimustest niipalju kõneleda, mis ju ainult haiglastest vahekordadest tunnistust annab.

Kui meie tahame edasi jõuda oma rahvamajapidamises, siis meie peame katsuma kõr-

valdada kõik, mis meie rahulikku töötamist takistab, eriti maakultuuri süvendamise suunas, nii et meil ei tarvitseks üksikute erakondade ja rühmade seisukohalt seda küsimust arutada. (Hüüded: Lõpetada.)

Juhataja **A. Jürman**: Ettepanek on tehtud, koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 9 õhtul.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **A. Jürman**.

Sekretäär **J. Holberg**.

Abisekretäär **J. Piiskar**.

